

Tema:
**VILD MED
VILJE**

KIRKEGÅRDEN

August 2020

40. årgang

4

klassisk og moderne
indretning på kirkegården

kantsætning og armering
af udearealer...

affaldssortering med bl.a.
BIKAB

LANDSKAB

PARK & BYRUM

TLF: 7023 2999

WWW.G9.DK

TEMANUMMER:

VILD MED VILJE

Titlen på dette års temanummer er 'tyvstjålet' fra foreningen 'Vild med vilje', der arbejder for at gøre naturen vildere, rigere og mere mangfoldig.

Det kan vi også arbejde for på kirkegårdene, og det behøver ikke at være den store, vilde omlægning, der skal til. Et amerikansk forsøg fra 2018 viste, at en simpel ting som at sænke hyppigheden af græsslåningen, kan gøre en stor forskel: Det viste sig fx at græsplæner, der kun blev slået hver anden uge, havde besøg af 30 % flere bier end en græsplæne, der blev slået hver uge.

At et areal skal være vildt, er dog ikke ensbetydende med at arbejdskraften kan spares væk. Det vilde udtryk,

man gerne vil opnå, skal også plejes for at det forbliver som ønsket – Det er som oftest ikke alt vildt (hverken dyr eller planter), der er lige velkomne.

I dette nummer kan du finde mange fine eksempler på vilde tiltag og læse om kollegernes erfaringer med at styre det vilde; både de gode, men også der, hvor det ikke gik helt som forventet. Du kan også få mere viden om samspillet med naturen og få gode tips og tricks til hvordan du selv kan komme i gang med at give biodiversiteten på kirkegården bedre vilkår.

God læselyst! ■

GRAVVASEN®

Et smukt og bæredygtigt gravminde

Gravvasen er en blomstervase og lysholder i én og samme vase. Når der hverken er lys eller blomster i, lukkes vassen med et smukt og dekorativt låg. Lågene findes i mange varianter og er udført i ler, glas, granit, aluminium eller bronze af udvalgte kunstnere. Man kan også vælge at designe sit eget låg i samarbejde med os.

Gravvasen er udviklet ud fra et behov om brugervenlighed - også for ældre - længere holdbarhed og mere æstetik på de danske grav- og plænesteder.

Gravvasen er designet og produceret i Danmark i bæredygtige og genanvendte materialer. Lige som emballagen FSC mærket.

Se Gravvasens mange designs og anvendelsesmuligheder på vores hjemmeside www.gravvasen.dk

GRAVVASEN®

www.gravvasen.dk · info@gravvasen.dk

Gravvasen er udviklet af Ulrik Christiansen, der i mere end 20 år har arbejdet på og med kirkegårde - som kirkegårdsleder og via egen virksomhed, MONUMENTA®. Gravvasen er design og patentbeskyttet.

INDHOLD

s. 06	Vild natur på kirkegården
s. 08	Viljen i det vilde
s. 12	Få mere fugleliv og vild natur på kirkegården
s. 16	Kan du sno dig
s. 18	Biodiversitet på Kristrup Kirkegård
s. 20	En vild fællesgrav
s. 24	Flerårige blomsterblandinger
s. 26	Naturkirkegården i Holbæk
s. 30	Noget at snakke om
s. 32	Gladsaxe skovkirkegård
s. 34	Biodiversitet i Glostrup Sogn
s. 38	Helt vildt - Masser af vildt
s. 40	Sanseligt og klimavenligt plantevalg på Svendborg Kirkegårde
s. 46	Skovkirkegården i Silkeborg
s. 48	Tålmodighed er en nødvendighed
s. 52	Årsmøde for DKL & FDK
s. 54	Lederkursus
s. 55	Stillingsopslag
s. 56	Kort nyt
s. 58	Kalender

FORSIDE

Du kan blive vildt begejstret - eller vildt forskrækket - over alt det vilde, der efterhånden har indfundet sig rundt om på de danske kirkegårde. I dette nummer er der mange gode eksempler, man kan blive inspireret af. Forsidebilledet er fra Skovlunde Kirkegård, hvor afdeling 'Engen' har været vild i mange år.

Redaktører:

Tommy Christensen
Mail: redaktion@danskekirkegaarde.dk
Tlf.: 20 41 61 86

Lene Halkjær Jensen
Mail: redaktion@danskekirkegaarde.dk
Tlf.: 26 24 72 28

Redaktion:

Anders Beck Larsen
Nyborg Kirkegårde
E-mail: anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Annee Katrine Bonde
Sønderholm Kirkegård
Mail: sonderholm_kirke@mail.dk

Christian Høybye Hougaard
Gjellerup Kirkegård
E-mail: chha@km.dk

Hanne Ertbølle Gerken
Ribe Kirkegårde
Mail: hg@ribekirkegaard.dk

Jens Dejgaard Jensen
Silkeborg Kirkegårde og Krematorium
Mail: jdj@skk.dk

Jørn Skov
Tønder Kirkegård
Mail: tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk
Tlf. 23 45 35 56

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1
9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Layout og tryk:

Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 5, 2020 sendes til redaktion@danskekirkegaarde.dk senest d. 15. september 2020. Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

VILD NATUR PÅ KIRKEGÅRDEN

Simon Høegmark, simon@vinatur.dk
Forsker og naturvejleder

Forskning viser, at de farver vi bedst kan lide, er blå og grøn. Vandet og det grønne giver os mulighed for at slukke tørsten, finde mad og søge skjul.

”Menneskets krop og sind er tilpasset til at leve i og af naturen. I samspillet med naturen har vi fået nogle helt fantastiske gaver som eksempelvis vores bevidsthed, der gør os i stand til at ændre verden.”

Jeg sidder på bænken og ser aftens sidste solstråler flimre ned igennem kronen på det store gamle egetræ. I Japan kalder man dette syn Komorebi, som er et specielt åndeligt og helende fænomen, der giver positive og beroligende følelser. Det er et smukt syn, som skaber et magisk skær over kirkegården, der blander sig med lyden af det lille springvand jeg sidder ved, som fuglene fornøjeligt og kvidrende bader i. Jeg kan mærke roen falder over mig, og jeg føler mig tryk. Hvis dette træ kunne tale, hvilke historier ville man så ikke få at vide? Tænk på alt det, som træet har

oplevet. Det dømmes ikke nogen, det forlanger ikke noget af dig, det er der bare for dig. Træet er en del af dig og alle de mennesker, der er gået bort rundt omkring mig. Menneskets krop og sind er tilpasset til at leve i og af naturen. I samspillet med naturen har vi fået nogle helt fantastiske gaver som eksempelvis vores bevidsthed, der gør os i stand til at ændre verden. ”Han har været god ved os deroppe”.

Spontan og direkte opmærksomhed

Mennesket er tilpasset til at leve i den vilde natur og spare på energien, så vi kan klare uventede udfordringer, som hvis en løve eller en bjørn angriber. Derfor har vi en opmærksomhed, som vi kalder spontan opmærksomhed, hvor vi bare scanner omgivelserne, når vi går i naturen. I den tilstand kan vi bearbejde alle informationer fra vejret,

Vi sparer på kræfterne, indtil løven eller bjørnen rent faktisk angriber os og vi får brug for den energikrævende, direkte opmærksomhed.

landskabet, planterne og dyrene, uden at det kræver noget energi fra os. Her er tale om mange millioner indtryk i sekundet, uden at vi bliver drænet. Vi sparer på kræfterne, indtil at løven rent faktisk står foran os. I bymiljøer bliver vi bombarderet med indtryk, som vi ikke er skabt til at læse. Derfor analyserer vi hele tiden, om der er fare på færde, hvilket er utroligt energikrævende og drænende for hjernen. Her er der tale om den direkte opmærksomhed, som vi skal bruge, når vi står over for løven eller bjørnen, hvor vi kortvarigt har brug for superkræfter. Men i byen bruger vi konstant den direkte opmærksomhed, som over længere tid nedbryder os mentalt og fysisk.

Naturens helende kræfter

I den spontane opmærksomhed i naturen kan vi slappe af, indtil der kommer en fare, hvor vi reagerer på 400 millisekunder, og går over i den direkte opmærksomhed. Når faren er overstået, går vi tilbage til den spontane opmærksomhed, som aktiverer menneskets parasympatiske nervesystem. Det parasympatiske nervesystem lader kroppen restituere, og vi kommer i balance med os selv. I bymiljøet og det moderne samfunds præstationskultur, eksempelvis på arbejdspladsen, kan kroppen ikke finde ud af, hvornår faren er overstået, og vi er derfor hele tiden i alarmberedskab. Vi skal hele tiden yde optimalt og være parat til at klare uforudsete hændelser. Af denne grund er stress den største sundhedsbelastning for mennesket ifølge WHO. For at vi har det mentalt godt, skal der være balance mellem den spontane og den direkte opmærksomhed. På denne måde styrkes immunforsvaret, hvilket har en afstressende effekt på os. Store metaundersøgelser viser, at mennesket har det bedst i naturen og særligt, hvis denne natur indeholder følgende tre ting: vild natur, stor biodiversitet og en fredfyldt atmosfære. Forskning viser, at de farver vi

bedst kan lide, er blå og grøn. Rislende vand eller hav slukker vores tørst og giver os mulighed for at finde mad. Og er der vand, så er der også noget grønt. Her kan vi også finde mad og søge skjul. Instinktivt er disse elementer essentielle for vores overlevelse. De lyde vi bedst kan lide, er lyden af vand, vinde i trætoppen og lyden af fuglekvidder og fuglesang. Disse lyde har fortalt om os alt. Vandet giver os mad og drikke, vinden fortæller os, om det trækker op. Fuglene fortæller os, hvad der er af bær og andre spiselige ting og signalerer, hvis der er fare ved enten at skræppe op eller være helt stille. Ved at læse naturens signaler og sprog, kan vi opdage, om der er noget galt, og vi kan reagere i tide.

Vild natur på kirkegården

Denne viden kunne man lade sig inspirere af på kirkegården. Danske kirkegårde er utrolig smukke med den orden og struktur, som er kendetegnet for landskabs- og havearkitekturen inden for kirkegården. Men måske kunne man højne den sanselige, helende og fordybende ro. Ved at lave haveoaser med vild natur på kirkegården, områder med stor biodiversitet, lyden af vand, invitere fuglene og skabe små refugier, hvor man kan sidde for sig selv og bare være, kan vi tænde håbet. Håbet er det stærkeste, vi har, og håbet finder vi i den vilde natur. ■

Vinatur.dk

Alt dette uddyber vi i vores bog: "Vi er natur – genopdag naturen og mærk dens helbredende kræfter".

I vores firma Vinatur.dk uddanner vi naturterapeuter, holder foredrag, laver kursusforløb, konsulentarbejde og arbejder med innovation og kreativitet i erhvervslivet.

VILJEN, I DET VILDE

Af Fanny Møller, fynskirkegaarde@gmail.com
Kirkegårds konsulent Fyens Stift

En gammel brændestak er faldet sammen, det bliver den ikke mindre køn af.

Der klippes i mange spændende former - her som en atomreaktor.

At lukke noget vildt, eller bare naturligt, ind på kirkegårdene virker nærmest naturstridigt! For hvis de danske kirkegårde er noget, er de unaturlige, menneskeskabte, snorlige og ens. Det vilde og naturlige kan ligge på et meget lille sted.

Når jeg kommer ud, og ser på kirkegårde og begynder at tale om lange græsser, fuldkronede træer, fuglekasser, forfald, kvashegn, blomsterstriber og bunddække - så bliver der sukket i krogene. For det må ikke være uordenligt. Hvordan kan jeg overhovedet slå græs under frugttræer? Og hvad så når brændestakken få mos på?

Ude af kontrol

Jeg tror, at en af de grunde der er til behovet for, at kirke-

gårdene er så velplejede, er et behov for at have kontrol. Det ses også i forhaverne i et villakvarter. Hvad vil naboerne ikke tænke, hvis græsset ikke er klippet, og der er mælkebøtter under hækken?

På kirkegården er det lidt det samme. Hvis der ikke er styr på det, er det så fordi, vi ikke bekymrer os om de døde - eller er det stadig hvad naboen mon tænker, der er det vigtige? Vi har ingen kontrol over døden, vi kan så meget andet, men lige døden... der kan vi ikke stille noget op. Måske netop derfor bliver det vigtigt at tæmme naturen på kirkegården, for så har vi da kontrol. Når vi kan tvinge et lindetræ til ikke at have grene, fordi vi styner det hele tiden, eller klipper stedsegrønne i fine former (som her en atomreaktor).

En grussti, kantet af tidsler: Uha, du sidder allerede uroligt på stolen, bare ved tanken.

Et kvashegn er ikke bare et kvashegn. Det kan bygges op på mange måder. Dette kvashegn er fra en privat park hvor vi løftede kronerne og skabte læ med kvashegn imellem træerne. Træerne er desværre tiltagende syge, derfor tages toppene af og lægges i hegnets - mens stammerne stadig fungerer som støtter for selve hegnets.

Her på Holmens Kirkegård i København, er der græstuer på hele graven. Det ser naturligt ud og passer godt til helheden.

Greenkeeper eller graver

Ja - det ser frygteligt sjuksket ud med en grusbelægning, kantet af forvildede tidsler. Et traditionelt gravsted med kvikgræs omkring stenen. Men et græsareal behøver ikke holdes, til hverken golf eller fodboldbane standard. Især ikke, når man ikke må spille nogen af delene på kirkegården. Den vil kunne udlægges med græsser, der kan blive lange og med et par blomster i. Til store pletter med bunddække og et signaturtræ - ét der ikke skal klippes. Måske er det også ok, at det bare står langt med bellis og mælkebøtter. En slået sti indimellem, og så kan det hele slås hver 3. uge. Indrøm det bare, allerede nu sidder du uroligt på stolen - "for der kommer jo tidsler". Ja, men de bliver slået med hver 3. uge. Hvor mange småunger render på bare fødder, hvor mange teenagere laver glidende

taklinger, hvor mange dagplejere spiser madpakken her? Skal det slås for at være "pænt", så skal tiden og energien måske bruges på noget andet.

Hvorfor

Mit mantra; hvorfor? Hvorfor skal græsset holdes så kort, hvorfor skal det være netop det træ, hvorfor skal bedet være firkantet? Måske er det netop det rigtige her, men så ligger svaret også lige på tungen. Ved at blive ved med at spørge sig selv og hinanden "hvorfor" kommer vi rundt om hele emnet. Det samme hvorfor skal naturligvis også lyde, når det gælder det vilde og naturlige.

Hvis vi har viljen, er der mange lavthængende frugter at plukke på de fleste af vores kirkegårde. Det kræver dog

En skråning som denne er umulig at holde fri for ukrudt, og hvorfor skulle man? Her kommer der til at stå flotte brændenælder og de holder godt på jorden. Det er dog vigtigt at diget kan vedligeholdes på ydersiden.

tilvænnning, og god kommunikation med menigheden - så de ved at der er mening med galskaben; at vi har en plan. Herunder kommer jeg med et par klassikere.

Kvashegn

Hegnet kan laves på mange måder, helt løst bare mellem træer eller stopler. Det kan laves med trådhegn på begge eller én side, og derved opnå et mere stramt udtryk. I hegnet kan der lægges alt fra smågrene og hækafklip til små stammer og hele træer eller hække. Materialet falder sammen efterhånden som det forgår, og der vil kunne fyldes på igen og igen.

Kvashegn behøver hverken at være lige, eller lige høje over det hele og kan blive en skulptur i sig selv.

Hegnet er et kæmpe insekt hotel, men også hjemsted for pindsvin, småfugle og padder.

Projekt: Bag en provstehave er et skovstykke ud mod en sportsplads. Skovstykket skal tyndes, og der etableres et kvashegn ca. 1,5 m fra hegnet til boldbanerne, alle småtræerne og kronerne fra skovstykket lægges i hegnet. På denne måde skærmes haven for indsigt, der er kommet et stort insekt hotel, og der spares bortkørsel. Kvashegnet skærmer for vinden både til og fra boldbanen. I fremtiden vil kvashegnet ligeledes benyttes af graverne, til at lægge afklip mm fra kirkegården.

Brændenælder

Der er flere slags sommerfugle, der behøver brændenælder for at kunne yngle. Planten har et imponerende rodnet, der formår at holde godt på jorden, selv på kraftige skråninger.

Projekt: Kraftig skråning mod landbrugsjord bag kirkediget. I stedet for at kæmpe mod naturen overlades skråningen til nældeerne (de var der allerede) på nær en bred sti ved kirkediget, så dette kan vedligeholdes. De kraftige rødder holder på jorden, udkonkurrerer andet ukrudt, og kan ikke ses fra kirkegården grundet kirkediget.

Syge store træer

Vi havde elmesygen, og nu er mange kastanjer ved at lade livet. Men træernes volumen er svær at få tilbage på kirkegården - i vores levetid. Kastanjerne kan skæres helt ind til stammen og af i en passende højde (3-5m). Træet vil i en årerække skyde, og skal klippes ind med års mellemrum, mens det langsomt svækkes yderligere af sygdommen. Imens vil både bark og opståede huller i træet danne levesteder for fx insekter, spætter, ugler eller flagermus. Ved at have en jævnlig beskæring, kan man også vurdere, hvornår det er tid til at lægge stammen ned.

Alternativt kan stammen lægges ned, og bruges enten på stedet eller et andet sted på kirkegården. Her kan stammen langsomt gå i forfald, men uden fare for at falde. Stammen

Stammen fra fældede træer kan indgå i et bed eller udskæres som bæk.

Gamle syge træer kan skæres af i en passende højde. Mens træet langsomt svækkes af sygdommen, vil både bark og opståede huller i træet danne levesteder for fx insekter, spætter, ugle eller flagermus.

Det er ikke så svært, her min egen skovbund. Den er lavet fra græsplæne til dette på bare 10 år, i baggrunden er der et kvashegn. I kanterne er der høstanemoner og sankthansurt.

kan indgå i et bed, eller udskæres som bæk.

Projekt: Allé med kastanjer hvor kronerne tages af, og stammerne lægges ned, hvor de danner barriere mod vejen. Skoleklasser inviteres til at komme og bore huller i stammerne for at igangsætte forfalds processen. Der plantes nye træer væsentligt længere inde på kirkegården, væk fra diget.

Fuglekasser

I samarbejde med folkeskole eller efterskole, seniorværksted

eller f.eks. konfirmander, der sikkert lytter bedre, når de holder på en skruemaskine og ikke deres mobil tlf. Fremstil et antal fuglekasser og sæt dem op på kirkegården; uglekasser på kapellet eller en flagermuskasse i klocketårnet? Der er mange muligheder. Måske et samarbejde imellem provstiet og DOF, et samarbejde på tværs af kirkegårdene.

Projekt: Mangler endnu, men det skal nok komme - måske hos dig? ■

FÅ MERE FUGLELIV OG VILD NATUR PÅ KIRKEGÅRDENE

Tekst og foto: Jan Skriver, skrivernatur@gmail.com
Freelance journalist for bl.a. Dansk Ornitologisk Forening (DOF)

Grønirisk med lysende gult vingebånd.

For mange fugle fungerer landets kirkegårde som kærkomne fristeder i byerne og det åbne land. Som en mellemting mellem haver og parker huser danske kirkegårde mange muligheder for især småfugle, men også større og sjældnere fugle som rovfugle og ugler. Man skal bare tænke fuglene og den vilde natur ind i driften af kirkegårdene

Den eksotiske rødstjert er en af de danske fuglearter, der i høj grad ynder at slå sig ned på danske kirkegårde, når den kommer tilbage til Danmark efter endt vinterophold i Afrika.

Også den beskedent farvede grå fluesnapper er en typisk kirkegårdsart, som holder af et varieret plantedække med lysåbne arealer, hvor den kan fange insekter.

Og gærdesangeren yngler ofte i kirkegårdenes lave hække. Langt over 100 forskellige fuglearter er observeret på de danske kirkegårde, som er vigtige levesteder for fuglelivet.

Observationer

Og med 2.354 kirker i Danmark, hvortil der i næsten alle tilfælde er knyttet en kirkegård, eller i det mindste et

Grå fluesnapper på udkig efter insekter.

Musvit bygger rede i hult træ.

grønt friareal, er det ganske betydelige arealer, som udgør potentielle levesteder for fuglene.

”Kirkegårdene er ofte en blanding af have og park og måske er der lidt præg af skov. Der er store muligheder for at tiltrække en lang række arter af fugle, og tit vil de også bygge rede og yngle”, siger Knud Flensted, der er biolog i Dansk Ornitologisk Forening (DOF).

Vestre Kirkegård i København er med sine 54 hektar Danmarks største kirkegård. Ornitologer i DOF har gennem

årene registreret mindst 135 arter af fugle på kirkegården, og hele 34 af dem har ynglet.

”Set fra fuglenes synsvinkel er der stor forskel på kvaliteten af danske kirkegårde. Generelt er de alt for friserede og velplejede kirkegårde med større flader af perlegrus de mindst fuglerige. Men de kirkegårde, hvor der levnes plads til variation med gamle hullede træer, og hvor man naturligvis undlader at bruge sprøjtegifte og i stedet lader græsset og vegetationen vokse vildt i udvalgte områder, er ofte overraskende artsrige”, siger biologen.

Silkehale nipper taks på kirkegård.

Solsort æder rønnebær på kirkegård.

William Carøe Aarestrup med ringmærket mursejler, Vrensted Kirke, Vendsyssel

DOF's observatører har også noteret, at Holmens Kirkegård i København og Nyord Kirkegård på Møn har budt på flere end 100 registrerede fuglearter med to cifrede antal ynglefuglearter.

Mariebjerg Kirkegård i Gentofte på grænsen til Gladsaxe huser adskillige rovfugle, der yngler. Her har både musvågen og spurvehøgen rede på kirkegården, der levner plads til et stort element af natur. Også Assistens Kirkegård midt i København er kendt for sine ynglende spurvehøge.

Fuglevenlige kirkegårde

Variation og vildskab er kodeord for fuglevenlige kirkegårde. Giv plads til hjørner med vilde planter, som kan friste insekt- og frøædende fugle til at flytte ind.

Hav respekt for alderdommen ved at lade gamle træer stå længst muligt med sprækker og huller, der kan blive hjem for musvitter, blåmejsler, rødstjerte, fluesnappere og spætmejsler.

”Også stendigerne og zonen langs skellene omkring kirkegårdene er meget vigtige for fuglene og alle de øvrige arter af dyr og planter, der gerne vil leve omkring kirkerne. Talrige arter af smukke blomsterplanter og summende insekter kan trives netop her, hvis diger og skel overlades til de vilde arter. Det kommer i høj grad også fuglene til gavn. Ofte skal man lade det, som mange

mennesker kalder ukrudt, stå i større grad, for det er her livet – ikke mindst fuglelivet - trives”, siger Knud Flensted.

Kirketårne og redekasser

Åbne kirketårne og glughuller kan få tårnfalke og ugler til at flytte ind. Også de lynhurtige mursejlere og nattens flagermus vil etablere sig på kirkeloftet, hvis de får mulighed for at komme ind. Mens mange fugle jager dagens insekter, vil flagermusene udgøre natholdet af insektædere

”Redekasser kan være et alternativ, hvis det skorter på gamle træer. Ofte er der indflytning med det samme, hvis man sætter en redekasse op til en mejse eller måske en stær. Også tårnfalke vil være tilbøjelige til at flytte ind i en designet redekasse, hvis kassen hænges op på indersiden af et glughul i tårnet”, siger Knud Flensted. ■

Dansk Ornitologisk forening

På www.dof.dk kan man finde vejledning om mål på redekasser og masser af gode råd om beplantning, der tiltrækker mange fugle.

Yderligere oplysninger:

Dansk Ornitologisk Forening (DOF)
Tlf. 33 28 38 00.
Knud Flensted, biolog i DOF.
Tlf. 21 24 22 75.

10 råd til mere liv på kirkegården

1. Giv plads til vilde eller halvvilde partier, hvor det er muligt på kirkegården. Variation er godt.
2. Godt med hjemmehørende arter af træer, buske og urter. Planter med bær, nødder, frø og andre frugter, som fuglene æder, er naturligvis særligt værdsatte af fuglene. En liste med Danmarks hjemmehørende træer og buske findes her: <https://www.dof.dk/fakta-om-fugle/fugle-i-haven/fuglevenlig-have>
3. Tornede buske er ofte særlig gode redesteder for sangfugle, drosler, gærdesmutte og andre småfugle.
4. Gamle træer med hulheder og måske hule stammer rummer særlig meget liv. Det samme gælder i høj grad for døde grene og stammer.
5. Redekasser til fx fugle og flagermus kan være velegnede erstatninger, hvis der er mangel på gamle træer med hulheder.
6. Pesticider er naturligvis bandlyst, og gødning bør så vidt muligt også undgås.
7. Især stendiger, jordvolde og andre naturprægede skel er ofte små oaser for den vilde natur på kirkegårde. Her træffes særlig hyppigt sjældne planter, insekter, smådyr og fx firben.
8. Kirketårne og -lofter har gennem århundreder været levesteder for natugler, slørugler, kirkeugler, tårnfalke, mursejlere og alliker. Sørg for at fuglene altid har adgang til ynglestederne. Eventuelt kan der placeres redekasser inde på loftet eller direkte bag glughuller og andre åbninger.
9. Måske kan det overvejes, om man skal se lidt mere gennem fingrene med gravsteder, hvor der står lidt vilde planter. Både fugle og sommerfugle vil meget hellere have lidt 'ukrudt' end store partier med perlesten.
10. Tag eventuelt kontakt til DOF's lokale aktive. De kan ofte hjælpe med gode råd og vejledning: <https://dofbasen.dk/KOMMUNER/index.php?id=index>

Kilde: Knud N. Flensted, DOF BirdLife.

KAN DU SNO DIG?

Af Fanny Møller, fynskirkegaarde@gmail.com
Kirkegårdsrådgiver Fyens Stift

Snoede stier giver flere og nye muligheder på kirkegården.

Snoede stier og afvekslende beplantning giver også gode muligheder for placering af bænke.

Stierne på en kirkegård er lige, men skal de også være det i fremtiden?

I takt med at der på mange kirkegårde i landdistrikterne bliver mere plads, og der andre steder tilbydes nye jordfæstelses former - bør stierne også gentænkes.

Med de små pæne hække og små parceller, som i livet så i døden, er lige stier skønne. Men nu hvor arealer bliver udlagt med parkpræg, staudehaver og store surbundsbede, skal stierne så være lige? Med lige stier kan man som regel se meget langt, måden man søger en grav på, kan minde en hel del om, hvordan man leder efter sin bil på Bilka's p-plads. Man kender den når man ser den, og det var jo lige her et sted...

Når der omlægges, behøver stierne ikke følge dette mønster, de kan sno sig ind og ud i beplantningen. Det giver små

overraskelser, og mulighed for lettere at inddele arealer i mindre rum, med hver deres karakter. Opnå en menneskelig skala, der kan gøre kirkegården til et mere behageligt sted at være. Hvor vi før måske tilstræbte, at mennesket skulle føle sig lille på kirkegården, er det i dag mere tiltrængt at føle sig mødt. At Gud er i det nære og i alt; lidt den samme tanke man havde i Romantikken, der også var kendt for snoede stier og smukke parker.

Snoede stier og afvekslende beplantning giver også gode muligheder for placering af bænke. Så der er plads til ro og eftertanke, måske en stille meditation eller en dyb samtale. Flere steder benyttes kirkegårdene mere og mere som parker. Det gælder i byerne, hvor der ikke er grønt nok, og på landet hvor alternativet er en gåtur langs landevejen, ofte med livet som indsats. Derfor er det også nødvendigt, at vi som formgiver kirkegårdene, kommer de nye brugsmønstre i møde og ikke lader os definere af det, der allerede er. ■

Helt nye muligheder med **digitalt kirkegårdskort**

Smart nyt kortmodul fra EG Brandsoft gør det nemt at præsentere kirkegårdsdata i en letforståelig grafisk udgave. Det sikrer bedre kommunikation og nemmere planlægning.

- ✓ Nem kommunikation med kirkegårdens kunder, menighedsrådet og de øvrige interessenter
- ✓ Tydelig registrering af planlagte ændringer
- ✓ Hurtig og håndgribelig disponering af gravstederne

Kontakt EG Brandsoft på 9928 3565 eller skriv en mail til support@brandsoft.dk og hør mere om det nye kortmodul.

Kortmodulet kan bruges i kirkegårdssystemet, på mobil, iPad eller via appen Find Gravsted.

 www.eg.dk

EG
Let's go further

Kom forbi vores 3500m² showroom i Låsby
Nordeuropas største showroom med nye og brugte minilæssere

AVANT
Danmark

FLERE MODELLER TIL KIRKEGÅRDEN - FRA 99.000,-

Over 20 forskellige modeller

- Fra 700 kg - 2.540 kg egenvægt
- Både diesel, el, gas og benzin
- +260 forskellige redskaber

Græsklipper

Miljørive

Løvsuger

8" slange tager granafdækning

AVANT
Danmark

Jylland: 8695 7522 - Århusvej 12, 8670 Låsby
Sjælland: 5965 6037 - Industrivej 17, 4534 Hørve

Se alt udstyr på hjemmesiden:
www.avant.dk

BIODIVERSITET PÅ KRISTRUP KIRKEGÅRD

Merethe Paludan, kirkegaard@kristrupkirke.dk
Kirkegårdsleder, Kristrup Kirkegård

Foto 1: På mange af kirkegårdens tomme gravsteder, er der plantet stauder og buske.

Foto 2: Et større areal er tilsået med sommerblomster og blomster engblanding. Her kan de besøgende plukke en buket til gravstedet.

Lidt om vores tiltag til øget biodiversitet og mindre af de stramme linjer.

Vi har som så mange andre kirkegårde en del tomme gravsteder. Der er plantet stauder og buske ud på mange af de områder. Se foto 1.

Og på tomme gravsteder i en afdeling med gravsteder for børn, har vi i år sået vilde blomster.

I et par år har vi sået blomstereng og andre sommerblomster, på et større areal, hvor vi så også gav besøgende lov til at plukke en buket til gravstedet. Se foto 2

Skovlunden

Her i 2020 er vi ved at åbne en ny afdeling der hedder Skovlunden. Den er lavet i et eksisterende område, hvor der er gamle grantræer m.v. Der har været et areal i midten, som da jeg startede her i 2006, blev harpet for at holde det ukrudtsfri. Jeg besluttede at så græs i det og det har vi så klippet, som vores andre brugsplæner, indtil nu.

Men i Skovlunden lader vi græsset gro og stort set alle de andre vilde urter der må komme. Arkitektens forslag var at så helt ny græsblanding ind i stykket. Men vi vil gerne at det bliver vildt og at det som er der i forvejen, får en chance. Vi bekæmper tidsler, brændenælder, hyld og burresnerre. Følger området tæt og ser om der er noget mere der skal bekæmpes.

Foto 3: En vild engblanding pynter omkring bænken i Skovlundens lysning.

Foto 5: Solsikker byder velkommen langs hegnet ud mod kirkegårdens indkørsel.

Foto 4: Mini solsikke og uklippede striber af græs under frugttræerne.

Der bliver ikke fjernet nedfaldene grene, undtagen på stien, og vi har gemt stammer som vi regner med at lægge ud, senere i år.

I midten af Skovlunden er der etableret en lysning, med et område, hvor der er sået en vild engblanding, med 28 danske arter. Se foto 3. Der er sat en bæk, og ind til den og omkring den, er der sået græs og det vil være det eneste vi holder klippet.

For at lave en mere glidende overgang, fra stramme gravsteds-gange og ind til skoven, har vi lavet skovbed på begge sider af en af de tre stier, der fører ind til Skovlunden. Et område, hvor der på begge sider af stien, stadig er aktive gravsteder, men de har alle taget supergodt i mod ændringen. Hvem vil ikke også hellere se på stauder/buske, end et tomt nabogravsted.

Andre tiltag

I et område hvor vi har frugttræer, lader vi striber af græs

stå uklippet, og ved træerne har vi sået blomstereng/mini solsikke. Se foto 4.

Et område hvor vi i år har fået en bordbænkeplads, har vi også valgt at lade en del af græsset gro frit omkring en gruppe træer.

På indersiden af et træhegn sår vi hvert år Solsikke som så står og byder fint velkommen til de besøgende, da hegnet står ud mod vores indkørsel. Se foto 5.

På kirkegården er der flere steder sat Redekasser op til fuglene, og vi har fuglebade placeret mange steder.

Vi fodrer fugle hele året igennem med solsikkefrø, nødder og hamp frø.

Dette er vores tiltag på en kirkegård der "kun" er 4,5 tønder land. ■

EN VILD FÆLLESGRAV

Af Kjeld Christiansen, kjc@helkgd.dk
Kirkegårdsleder, Helsingør Kirkegård

Der er plantet 90 frugttræer på Helsingør kirkegårds nedlagte fællesgrav. Græsset får lov til at gro, men der klippes stier, så de pårørende stadig kan færdes på fællesgraven og besøge deres kære.

Der sættes stadig urner ned på den nedlagte fællesgrav, når det fx er ægtefæller til afdøde, hvis urne er nedsat her.

Den nedlagte fællesgrav på Helsingør kirkegård er blevet vild; med langt græs, frugttræer og brændestakke.

I maj 2014 tog Helsingør Kirkegård en ny fællesgrav i brug. På den gamle fællesgrav, der er på 2.100 m², fortsatte vi med at slå græstæppet hver uge. Dette ville vi gerne lave om på, så der blev plantet en "lille" frugtlund på 90 frugttræer, bestående af hovedsagelig æble- og pære træer. Græsset mellem træerne lod vi gro, så det kun blev slået ca. 4 gange om året. Dog var der nyslået græs på stierne, så publikum stadig kunne færdes på arealet og besøge deres kære.

Ny plan for den nedlagte fællesgrav

Jeg var på besøg hos Poul Petersen, der har Overdam planteskole ved Hørsholm. Her var Poul i gang med sit eget

forsøg med rustikke stauder i groft græs: Det var lige det vi skulle have, så herefter gik det stærkt. Nu kom planen med at ændre de 2.100 m², fra kun at være en frugtlund til en vildtvoksende biotop. Vi plantede 30 rustikke stauder mellem træerne, der blev lavet brændestakke, lagt få store sten på arealet og lavet et lille vandhul med sten og kæppe i, så insekterne og bierne kan få noget at drikke uden at drukne.

En af kirkegårdens medarbejdere har fået lov til at sætte to bistader op, så nu er der også sørget for bestøvningen! Arealet bliver nu kun passet ved, der bliver slået græs i smalle stier, så de pårørende kan komme rundt på arealet. Vi klipper så lidt i frugttræerne som muligt og det lange græs får lov at kaste frø. Det vi fjerner er brændenælde, skræppe og evt. gyldenris.

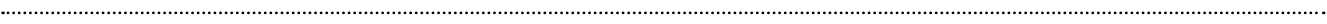
Brændestakke, sten og et vandhul er med til at give insekterne gode betingelser.

En af kirkegårdens medarbejdere har sat et par bistader op, så der er gode muligheder for bestøvning af de mange frugttræer.

Der er plantet rustikke stauder, der kan klare sig i det lange græs

Allerede nu kan vi se flere insekter.

Skilte fortæller de besøgende om formålet med den nedlagte fællesgravs "vilde look".

Hvad sagde publikum?

Der var nogle som mente, de frugter der ville komme på træerne ville være uspiselige, grundet al den aske deres rødder ville møde; andre mente at det var uetisk at have frugtræer på en nedlagt fællesgrav! Og hvem skulle have/spise frugterne?

Frugterne var tænkt til fuglene, men vi kan se, at der er andre der også får glæde af dem.

Trods lidt kritik, så har de fleste, både brugere og andre af kirkegårdens publikum, taget godt imod projektet; der er flere som nu har valgt sig et træ, hvor de mindes deres afdøde. Grundet at Helsingør er en havneby, så er der en del, der askespredes over åbent hav. Her kan vi mærke, at de pårørende får et behov for at have et mindested, og her bruger de bl.a. vores frugtræer.

Der sættes stadig urner ned på den nedlagte fællesgrav, når det fx er ægtefæller til afdøde, hvis urne er nedsat her.

Er vi færdige?

Nej, der "bygges" stadig og nye ideer opstår; der vil også være mulighed for senere at udvide arealet.

Resultatet indtil nu er, at vi har fået mange flere insekter, herimellem sommerfugle, som vi ikke rigtig så før. Fuglelivet er også forbedret, så efter 5 år kan vi allerede se noget af "høsten"

Jeg mener, at lige meget hvor lille et areal man har, så kan der etableres en insekt- og fuglevenlig biotop. Der er en vis tilfredsstillelse i at se hvad der sker på et areal, når det mest af alt får lov til at passe sig selv! ■

Thuja, Taks og Buksbomhæk til kirkegårde

Se aktuelle priser: www.wittenbergplanteskole.dk

WITTENBERG
PLANTESKOLE

Tlf. 28157370 - wplanteskole@gmail.com
www.wittenbergplanteskole.dk

LA FOREST

MAVERIK

Smuk, funktionel kvalitet

Topkvalitet til super priser

RONDA

RONDA SIN

DIANA

DIANA SIN

Hos Innovate har vi et bredt program i parkudstyr.

Her på siden viser vi et lille udsnit af de flotte modeller. Funktionalitet, holdbarhed og design i topklasse. Du finder både det klassiske og det moderne.

Materialerne er bla. træ, beton og genbrugsplast. Mange af modellerne er næsten vedligeholdelsesfri og nemme at rengøre.

Programmet omfatter bænke, skraldespande, træriste, pullerter, cykelstativer samt lege- og fitnessudstyr.

Udover parkudstyr har vi et stort program indenfor Vand & Afløb med bla. græsarmering og fundering.

Tlf. 29108001 . carsten@innovatedk.com

IBIZA PLAST

Kontakt os allerede idag for yderligere materiale eller tilbud. Vi er her hele sommeren. Og vi hjælper gerne.

www.innovatedk.com

ZEUS
Mod. C-1008 ▶

HEBA
◀ Mod. C-1020

HEBA CUB
Mod. C-1021 ▶

HEBA CURVO
Mod. C-1022 ▶

FLERÅRIGE BLOMSTERBLANDINGER

Af Katja Lamborg, kla@dlf.dk
Cand. Agro., produktchef, DLF Seeds

Blandingen Dansk Vildeng består af blomsterarter, der alle er naturligt hjemmehørende i Danmark. Billedet er fra REUSE i Aarhus, hvor Dansk Vildeng har fået lov til at pynte på toppen af disse containere.

Flerårige blomsterblandinger kan skabe et fantastisk flot, naturligt og afvekslende billede på kirkegården.

Der er forskellige anvendelsesmuligheder med forskellige blomsterblandinger og vækstvilkår, og dette vil afspejle sig i blomsterhavet fra år til år. Flerårige blomsterblandinger sætter stor pris på ringe vilkår, så det er ret nemt at pleje sådanne blomstrende arealer.

Valg af blanding

Når du skal vælge blanding, skal du stille dine formål op. Der findes blomsterblandinger til hvert et formål, og det bedste, du kan gøre, er at gøre op med dig selv, hvilke forventninger du har til udseende og formål.

Hvis du f.eks. vil have det formål at gøre noget for biodiversiteten på din kirkegård, så er der helt specifikke blomsterfrøsblandinger, der tilgodeser forskellige insekter, bl.a. har vi Engblanding til Lerjord, som er udviklet i samarbejde med Danmarks Biavlerforbund til at styrke bier og insekter, herunder også vilde bier. Hvis du derimod vil gøre noget for sommerfuglene, så har vi en sommerfugleblanding. Det kan også godt være, at dit formål er at have danske hjemmehørende arter på din kirkegård, og så er det Dansk Vildeng, du skal vælge.

Etablering af blomsterengen

Ved etableringen af den flerårige blomstereng er det yderst vigtigt med et grundigt forarbejde. For at undgå så mange

ukrudtsarter i blomsterengen som muligt skal jorden gennearbejdes flere gange. Det kaldes at lave et "falsk" såbed. Falsk såbed er en ikke-kemisk bekæmpelsesmetode mod ukrudt, som ofte anvendes ved økologisk dyrkning og i de situationer, hvor herbicider enten ikke må anvendes eller ikke kan anvendes med tilfredsstillende resultat. En god bekæmpelse af ukrudt i blomsterenge er særlig vigtig at opnå, fordi det kan begrænse den dyre og tidskrævende håndlugning. Falsk såbed praktiseres oftest ved, at der først rives op til det egentlige såbed nogen tid før, blomsterfrøene skal sås. I perioden til og med såning kan der gennemføres op til flere af disse rivninger med henblik på at bekæmpe spirede ukrudtsfrø og samtidig stimulere nye ukrudtsfrø til at spire til senere bekæmpelse. De bedste resultater opnås, når jorden er tilstrækkelig fugtig til initiering af frøspiringen, og der samtidig har været en længere periode til rådighed til ukrudtsrivning, inden blomsterengen skal etableres.

Såningen bliver lettet en del ved at blande blomsterfrøene med majsgranulat, for det kan være svært at fordele den lille frømængde jævnt uden. Udsædsmængden er afhængig af blomsterblandingen, men ligger generelt mellem 1,2

kg til 3 kg pr. 1.000 m².

Det optimale tidspunkt for såning af blomsterenge er fra april til juni og igen i august til september.

Efter udsåning anbefaler vi en let nedrivning og evt. en let tromling. Vanding i tørre perioder kan blive nødvendig.

Pleje af den flerårige blomstereng

Det vigtigste i plejen af den flerårige blomstereng er at undgå gødskning af arealet. Derfor må der ikke tilføres gødning og arealet bør afklippes i ca. 10 cm højde en gang årligt i efteråret. Dette afklip skal fjernes efter det er tørret, og frøene er drysset af. Afklippet vil ellers omsættes til næring og det er uønsket på en blomstereng. Denne urtehalv er dog rigtig god til vildtfodring om vinteren. Genstridige ukrudtsarter såsom tidsler og mælkebøtter bør fjernes, og her er håndlugning det bedste.

Alternative steder for anvendelse

Blomsterenge kan bruges alle steder, uanset om det er i skyggen under træer, i solen midt på en plæne, på et stengærde i blæst eller på toppen af containere. ■

K&S Tree Care ApS
Certificeret træpleje

Kim Poulsen
Mobil 40 32 11 90

Lunikvej 9
2670 Greve
Tlf. 43 45 11 90

ks-treecare.dk

Digitalt Kirkegårdskort

- Opmåling - Rådgivning - Ajourføring
- Kort - Protokoller - Nummerering
- Plejeplaner - Afsætning - 25 års erfaring

Landinspektørcentret A/S
Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

Vi er dem med
det
brede sortiment

- Buske, træer, stedsegrønne samt hække
- Rhododendron og surbundsplanter
- Roser, stauder, græsser og bunddække

Vejenbrød Planteskole A/S

Vejenbrødvej 25 - 2980 Kokkedal - Tlf. 48 28 01 77
www.vp-as.dk - salg@vp-as.dk

Wad
LANDSKABSARKITEKTER A/S

Udviklingsplaner | Naturkirkegårde
Omlægninger | Tilgængelighed og meget, meget mere...

Engeltoften 3, st. 15
DK 8260 Viby I
Telefon 86 52 17 77
www.wadlandskab.dk
marina@wadlandskab.dk

NY BOG! Bestil dit eksemplar på hjemmesiden.

NATURKIRKEGÅRDEN I HOLBÆK

Af Brian Nowak-Voigt, bnb@km.dk
Kirkegårdsassistent, Holbæk Kirkegårde

Den oprindelige tanke med Naturkirkegården var at den skulle fremstå som passet vild natur, forstået på den måde beplantningen skulle vokse vildt, græsset skulle slås 2 gange i sæsonen og der skulle accepteres et forholdsvist højt ukrudtstryk.

Jeg har om lidt været ansat som Kirkegårdsassistent på Holbæk kirkegård i 20 år. Holbæk kirkegård består af 3 kirkegårde: Sankt Nikolai kirkegård anlagt i 1853 af kunstgartner Frantz Wendt, der er nu 1.450 gravsteder; Østre kirkegård anlagt i 1924 efter tegninger af havearkitekt E. Böttiger, der er nu 2.915 gravsteder og Naturkirkegården, anlagt efter tegninger af Landskabsarkitekt Charlotte Skibsted, der er nu 1.739 gravsteder. Alle tre kirkegårde

ligger i Sankt Nikolai Sogn, Holbæk Provsti. Det samlede kirkegårdsareal er på 11,6 ha.

Vild med vilje

Hvad ville være mere naturligt end at bringe en Naturkirkegård på spil til sådan et tema. Jeg var ikke ansat, da daværende kirkegårdsinspektør Henning Hansen og menighedsrådet i samarbejde med Charlotte Skibsted indledte et samarbejde omkring Naturkirkegården. Tanken med Naturkirkegården var fra starten at den skulle bære præg af natur, forstået på den måde beplantningen skulle vokse vildt, græsset skulle slås 2 gange i sæsonen og der skulle være vilde blomster marker/bede. Der skulle bruges så lidt arbejdskraft som muligt og det var tanken at man

Naturkirkegården er ikke blevet helt så vild som det oprindelig var planlagt.

Der er plantet mange stauder på Naturkirkegården – De skal holdes fri for ukrudt, og det tager tid.

Rondellerne – Gravsteder med et mix af stauder, der skal sørge for blomstring i hele sæsonen.

Blomstrende stauder i Rondellerne.

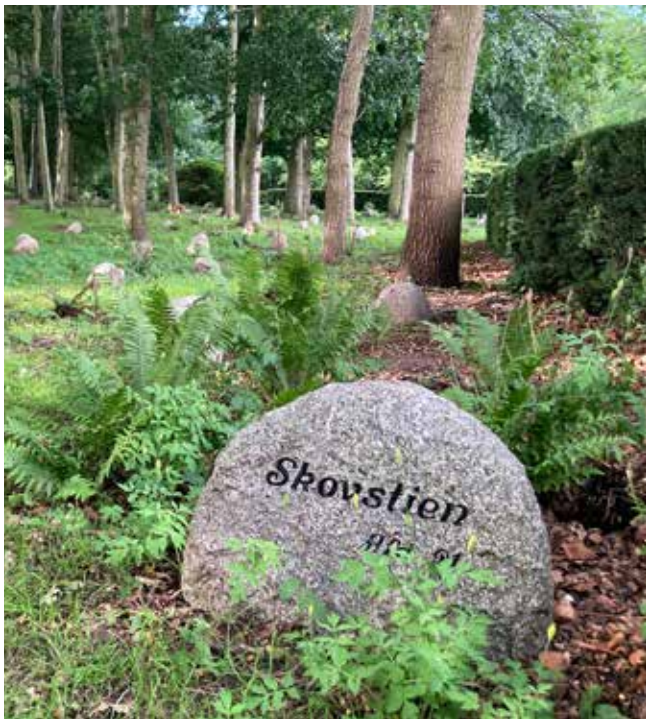
skulle acceptere et forholdsvis højt ukrudtstryk. En menighedsrådsformand sagde på et tidspunkt, at Naturkirkegården skulle passes af en gartner og Gud. Det er vist her man skal sige at det er tanken der tæller...

Vi måtte konstatere at Gud havde andre og vigtigere ting at tage sig til: Det så forfærdeligt ud hvis græsset kun skulle slås 2 gange i sæsonen, og det gik ikke an, at de dyrt indkøbte stauder gik til i ukrudt. Randbeplantningen stak af og ukrudtsfrø spredte sig fra blomstermarken ind i staudebedene. Derfor endte det med, at der arbejdede 3 gartnere i sæsonen på at holde kirkegården så pæn som muligt, samtidig med at den skulle være så naturlig som muligt.

Økonomien sætter grænser for vildskaben

Da jeg startede, var der ingen gravsteder på Naturkirkegården. Henning bad mig om at komme med et forslag til hvordan gravstederne kunne se ud. Et af forslagene var de nuværende rondeller, som er i en del af vores afdelinger på kirkegården. Vi startede med gravstedsanlæg i rondeller og sidenhen udviklede det sig til andre typer gravsteder. Det er gartnerne selv, der har anlagt gravstederne. Da vi begyndte med at lave gravsteder på Naturkirkegården, var der 2,5 gartnere til at passe kirkegården; på et tidspunkt var der 3 gartnere. Efter at Holbæk kirkegårdes krematorie blev lukket, er indtægterne faldet. Det betød på et tidspunkt, at vi måtte opsigte 2 gartnere. Det gjorde at

Gravstederne i Skovstien er populære, der er ikke mange ledige – og her er der lidt bladet godt fra ukrudtsbedet.

jeg måtte omrokere på den styrke vi havde tilbage - og det betød at der nu kun er 2 gartnere på Naturkirkegården. Økonomi, sammenholdt med kundernes ønsker, gør at vi de sidste 5-7 år har fældet træer, ryddet buske, nedlagt blomsterbede (det ene på 900 m²) og etableret græsplæner. Alt sammen for at gøre det muligt for 2 gartnere at passe Naturkirkegården, når de samtidig skal holde 102 meter å-løb fri for ukrudt og sætte ca. 150 urner ned om året. Derfor er Naturkirkegården desværre ikke så vild med vilje mere; den fremstår lige så passet som en traditionel kirkegård. Et eksempel på dette er f.eks. vores afdelinger i rondeller: Her har vi plantet en bred vifte af stauder i forskellige størrelser og farver. Målet er at der gennem hele sæsonen er noget der blomstrer i afdelingerne. Med lidt god vilje kan man vel godt kalde disse afdelinger vild med vilje, det på trods at vi konstant holder dem fri for ukrudt.

Skovstien

Men I skal da ikke snydes for den smule Vild med vilje, der rent faktisk er. For ca. 5 - 10 år siden kom det lidt på mode at lave skovkirkegårde og vi ansøgte Provstiet om tilladelse til at lave en skovkirkegård. Provstiet har et samarbejde med Rasmus Juul. Rasmus Juul er, foruden nu at være kirkegårdsleder ved Roskilde Kirkegårde, også konsulent i Holbæk Provsti. Rasmus kunne fortælle, at der

rent faktisk er en beregningsmodel, der definerer hvornår man kan kalde en skov for en skov. Det viste sig at vi ikke havde træer nok til at kunne kalde området for en skov, men vi fik lov til at etablere en afdeling i det vi kalder Skovstien. Det er et område med 66 gravsteder i "skovbunden". Der er en hel del planter i denne skovbund, som godt kan komme ind under 'Vild med vilje'. Der er alt godt fra ukrudtsbedet i denne afdeling. Vi har forsøgt at få forskellige bregner til at vokse på afdelingen for at illustrere skovbund og jeg har fundet en frøblanding, der kaldes dansk skovbund, som jeg tænkte at vi skulle forsøge os med. Jeg er overrasket over hvor godt kunderne tager imod denne afdeling: I skrivende stund er der 9 gravsteder ledige.

Anemonestien

Vi har 2 andre afdelinger i "skoven": Afdelingerne L1 og L2, også kaldet Anemonestien. Dette var de første afdelinger, der skulle fremstå 'Vild med vilje'. Monumentet skal være en Lærketræsstamme med påsat bronzeplade. Lærkestammerne skal stå i en bund af Anemoner og der skal være et vildt udtryk på gravstedet. Meningen med Lærkestammerne er at de skal gå i forfald, i takt med tiden som går. Planen var at de skulle kunne holde til de 10 år, der er gravfred. Desværre – der er nu ingen der klager - så

Vildere bliver det ikke på Naturkirkegården.

En kragefamilie er vældig glade for de lækkerbiskener, de kan finde under barken på gravminderne af lærketræ i Anemonestien.

Naturkirkegården er populær – og det kan vel ikke undre - selv om den ikke blev helt så vild, som det var tiltænkt.

har en kragefamilie fundet ud af at der er dejlige biller bag barken, så på et tidspunkt splitter de barken ad for at få en lille lækkerbisk. Vi tilbyder gravstedsejerne at de kan få skiftet stammen ud for ca. 350 kr.

Afslutning

Menighedsrådet ønsker det præg der er på kirkegården. Derfor har vi relativt strenge servitutter på afdelingerne, for hvad man må og ikke må. Det er lidt i strid med tanken om at vi gør klogt i at lade brugernes ønsker for deres gravsted opfylde. Når vi sælger et gravsted, gør vi et stort nummer ud af at forklare hvordan reglerne er, for vi smider konsekvent 'ikke tilladte ting' ud. Det til trods, så er Naturkirkegården ekstremt populær og derfor vælger

rigtig mange brugere, der hører til en anden kirkegård, at vælge gravsted på Naturkirkegården. Vi er glade for at vi har formået at lave en kirkegård som brugerne har taget til sig. Det betyder også at der ikke er ret mange ledige gravsteder tilbage. Vi regnede med at et flertal af brugerne frasagde sig gravstedet efter 10 års gravfred, lavet ud fra beregninger på vores andre urnegravsteder. Men langt de fleste vælger at beholde gravstedet.

Vi har lavet helhedsplaner for vores 2 andre kirkegårde. De indbefatter nye urneafdelinger, hvor vi tager hensyn til at brugerne rent faktisk ønsker i større grad at sætte sit eget præg på gravstedet. Det kan jeg skrive om en anden gang. ■

NOGET AT SNAKKE OM

Af Lene Halkjær Jensen,
redaktion@danskekirkegaarde.dk

Hanna Smidt har tidligere arbejdet med Grøn Kirke i Danske Kirkers Råd og har været primus motor i at få Bellahøj Kirke registreret som Grøn Kirke og med i 'Vild med vilje'.

Selvom arealerne er 'Vild med vilje' skal de alligevel plejes lidt. Det sker i et samarbejde mellem FRAK og biolog Rikke Milbak fra 'Vild Med Vilje'.

Selv om arealerne omkring Bellahøj Kirke ikke er store, er de officielt 'Vild med vilje' – og de er med til at danne rammen om flere forskellige aktiviteter.

"Det er både heldigt og tilfældigt, at vi kom med i Vild med vilje" fortæller Hanna Smidt, der er tilknyttet Bellahøj Kirke.

"Vedligeholdelsesfri bede"

Efter en ombygning af kirken i 2016, var udenomsarealerne blevet reduceret væsentligt, og de resterende frie arealer blev anlagt og tilplantet med bl.a. Hortensia, Bjørnegræs og Storkenæb, så de i princippet skulle være vedligeholdelsesfri. Det er der bare ikke noget, der er – og efter nogle år havde der da efterhånden også indfundet sig flere nye vækster i bedene. Ingen af kirkens ansatte havde tid eller lyst til opgaven med at holde arealerne fri for ukrudt. Og enden

på historien om de vedligeholdelsesfri bede, der var begrundt at leve deres eget vilde liv, blev at menighedsrådet - i samråd med en naturvejleder og efter indstilling af kirkens grønne udvalg - besluttede, at bedene skulle fortsætte med netop dét, til gavn og glæde for sommerfugle, bier og andre insekter.

Et nyt æstetisk udtryk

"Besøgende og forbipasserende skal vænne sig til en ny æstetik" siger Hanna Smidt og fortsætter "Ikke alle synes lige godt om det, men det har hjulpet med en omtale i lokalavisen og de nye 'Vild med Vilje'-skilte". Men det er det positive, der fylder mest, synes Hanna Smidt: "Det giver noget at snakke om; ikke alle synes at tidsler er pæne – og skal man fjerne gråbynken, af hensyn til dem, der har allergi? Det nye og mere vilde udseende omkring kirken giver også et godt afsæt for at tale om, hvad der sker med klimaet

De nyanlagte bede omkring Bellahøj Kirke var ikke helt vedligeholdelsesfri – Og hvad gør vi så?

Det vilde look er en sjov og uventet kontrast til de mere tæmmede omgivelser i storbyen.

– og hvad vi kan gøre for at øge biodiversiteten, selv midt i en storby”.

Det vilde skal plejes lidt

”Selvom det er vildt, skal det jo alligevel passes lidt” fortæller Hanna Smidt. Bellahøj Kirke har derfor indgået en aftale med FRAK, der er et socialt tiltag for udsatte unge. De unge fra FRAK udfører den ønskede pleje af området og de har også konstrueret en plantekasse-bænk, hvor der er plantet lavendel og krydderurter. Men sådan et par plantekasser passer jo heller ikke sig selv...

Fællesskab og samhørighed

”Vi har lavet et vande-laug af frivillige, der skal sørge for at vande plantekasserne”. Hanna Smidt forsætter med at beskrive hvordan sådanne små frivillige opgaver er med til at skabe fællesskab og samhørighed omkring kirken. Og det er ikke det eneste sociale tiltag, de vilde udearealer bidrager

'Vild med vilje'

Vild Med Vilje er en bevægelse for alle, der vil gøre en konkret og lokal forskel for at gøre naturen vildere, rigere og mere mangfoldig. Vild Med Vilje handler om at skabe forandringer gennem vidensdeling og handling. Målet er at få vildhed og natur ind der, hvor mennesker bor, arbejder og leger. Både virksomheder, kommuner, institutioner og private kan blive Vild Med Vilje.

Man kan se mere om 'Vild med vilje' på www.vildmedvilje.dk

med: ”Via et opslag på facebook opfordrede vi til at man kunne aflevere afblomstrede forårsløg ved kirkens kompostbunke. Det er blevet til rigtig mange løg, og til efteråret laver vi en løg-dag, hvor alle er velkomne til at plante de indsamlede løg i bedene omkring kirken. Bagefter serverer vi (selvfølgelig) løgsuppe.

Lidt men godt

Hanna Smidt indledte vores lille snak om deres deltagelse i 'Vild med vilje' med at sige, at arealerne omkring Bellahøj Kirke jo altså var meget begrænsede, og at det nok ikke var noget at skrive om...

Men selvom kirkens samlede, ubefæstede udenomsareal nok sages kunne ligge i en gennemsnitlig parcelhushave, har det alligevel givet mulighed for at skabe nye oplevelser og aktiviteter. ■

FRAK

FRAK er et socialøkonomisk tiltag for unge på kanten. De unge trænes i at have et fritidsjob, hvor de får sved på panden og penge på lommen. Arbejdsopgaverne kan være meget forskelligartede, som fx pleje af grønne områder, hjælp ved afvikling af events eller maling af plankeværker. FRAK står også bag Ukrudt-brus, der er en sodavand, lavet af ukrudt. FRAK arbejder primært i København.

Du kan læse mere om FRAK på www.frak.dk

GLADSAXE SKOVKIRKEGÅRD

Tekst og foto: Dick Kreinøe, dk@gladsaxekirkegaard.dk
Kirkegårdsleder, Gladsaxe Kirkegård

Efter en oprydning i skovbunden blev der plantet forskellige bunddækkeplanter.

Der blev brugt lang tid på at placere gravstenene, så det kom til at se tilfældigt ud.

Inspirationen til at lave en skovkirkegård, kom efter nordisk kirkegårds-kongres i 2001, som blev holdt i Finland. På busturen til kongressen så vi rigtig mange kirkegårde, og deriblandt en del skovkirkegårde i både Sverige og Finland, som gjorde stort indtryk.

Jeg er godt klar over at vi her på Gladsaxe Kirkegård, ikke har skove som i Sverige og Finland, men vi har en blandingsskov på ca. 2 ha i kanten af kirkegården som blev tilplantet i 1950'erne.

Efter kongressen inviterede jeg vores landskabsarkitekt Jane Schul med ud for at se på skoven, og det første hun sagde, da vi gik ind i skoven var: "Her vil jeg gerne ligge". Efter den udtalelse, var der ikke tvivl i vores sind om, at vi skulle arbejde på at få en skovkirkegård.

En lysåben skov

Ideen var at det skulle være en lysåben skov, hvor gravstederne ikke lå for tæt, med et lavt plejeniveau og en gravsten hvis de pårørende ønskede det. Derfor er gravstedsstørrelsen 2.5x2.5 m.

Af hensyn til træernes rødder er skovkirkegården kun til urner.

Vi fik præsenteret ideen for kirkegårdsbestyrelsen, de var med det samme med på ideen, og i samarbejde med landskabsarkitekten fik vi udarbejdet et projekt.

Da projektet var godkendt, begyndte vi med at rydde op i underskoven, idet området i mange år "nærmest" havde passet sig selv. Efter oprydningen plantede vi forskellige bunddækkeplanter, som på nuværende tidspunkt har lukket skovbunden helt af.

Der er etableret en blomsterplads, hvor blomsterne kan lægges efter bisættelsen.

Indgangen til skovkirkegården.

Skovkirkegården har været værd at vente på.

Gravstenene er placeret på forhånd

På skovkirkegården kan man købe et gravsted med eller uden sten, der er 2 slags marksten i størrelserne 50x60 eller 60x80 cm.

Gravstenene blev fordelt fra starten og placering af stenene brugte vi rigtig meget tid på, fordi vi gerne ville have at det så ud som om, de er sat tilfældigt.

Hvis de pårørende ønsker at købe et gravsted, hvor der er sten på, er første inskription med i erhvervsprisen. Vi købte 100 gravsten da vi anlagde skovkirkegården, og det betød, at vi fik en god mængderabat, som nu kommer de pårørende til gode.

Brug af skovkirkegården

Der er også blevet etableret en blomsterplads ved siden af

skovkirkegården, sådan at man har et sted at lægge blomster efter en bisættelse. Hvis blomsterne lægges på gravstedet, vil de drukne i bundbeplantning.

Der er en grussti gennem skoven, men stier mellem gravstederne dannes naturligt efter de pårørendes færdsel når de besøger gravstederne.

Skovkirkegården blev taget i brug i 2013 og vi har solgt en del gravsteder i området.

Vi har etableret gravsteder på ca. 2000 m² af skoven, så der mulighed for at udvide området.

Selv om der gik over 10 år fra ide til ibrugtagning mener jeg, at den har været ventetiden værd. ■

BIODIVERSITET I GLOSTRUP SOGN

Af Jesper Søbjerg Larsen, jl@glostrupkirkegaarde.dk
Kirkegårdsleder, Glostrup kirkegårde og krematorium

Det første år med blomstereng ved Østervang kirken.

Kirke og kapeludvalget i Glostrup sogn besluttede tilbage i 2016 at vi skulle have noget mere biodiversitet ved Østervang kirken.

I 2017 blev der anlagt en blomstereng/overdrev. Det eksisterende græs blev slået i bund og der blev lagt 24 m³ muld ud på arealet. De indkøbte frø blev sået i april-maj måned og resultatet kunne nydes resten af 2017. Der er ikke kirkegård ved Østervang kirken.

Så blev det 2018 som blev et meget tørt år, hvilket gjorde at der var en del frø der tabte gnisten til spiring – men ikke margueritterne.

I 2019 kunne vi registrere 16 forskellige blomster og græsser.

Det er tanken at vi i 2021 gentager succesen og tilsår arealet i nogle pletter, så blomsterfloret kan ses igen.

I 2010 blev der bygget et nyt klokketårn med nye klokker og der blev anlagt en 'stillehave' hvor der er bænke og rislende vand, som kan give fred og ro på dagligdagen. Det er populært at blive fotograferet i haven ved bryllupper.

Biodiversitet på sognets kirkegårde

I 2014 blev 'Fyrrelunden' taget i brug på Glostrup Ndr.

Blomsterengen ved Østervang Kirken anno 2020. Selv om margueritterne ser ud til at være dominerende, kunne der i 2019 registreres 16 forskellige arter af blomster og græsser.

Stillehaven, med bænke og rislende vand, blev anlagt ved Østervang kirken i 2010.

Det er populært at blive fotograferet i Stillehaven ved bryllupper.

Fyrrelunden er etableret i et areal med enkelte store træer. Der er plantet nye træer, som skal give afdelingen mere skovkarakter.

På sigt er det tanken at der skal være skovbund i 'Fyrrelunden'. Men indtil de nyplantede træer gror til, kan man nyde synet af en blomstereng blanding mellem træerne.

Kirkegård som et alternativ mellem fællesgraven og kendt fællesgrav, og kun til urner. Arealet ligger i en lund af træer, bestående af Skovfyr samt flere typer Eg og Bøg. Tanken er at det på sigt vil henligge som skovbund, men indtil træerne har etableret sig mere, blev der udlagt jord og tilsået med blomstereng blanding samt sat 600 påskeliljeløg i 6 forskellige sorter.

Der er blevet taget godt imod nytænkningen – dog var der en gravstedsejer der henvendte sig og spurgte om vi ikke gad slå græsset længere – men en forklaring fra vores side hjalp på forståelsen.

2018 gjorde også sit på arealet – men igen er det margueritter der kan tåle tørken. Der er mellem 10 og 14 forskellige arter af blomster og græsser på arealet.

I 2020 blev der udsået blomstereng blanding i pletter på arealet – så vi ser frem til et blomsterflor her i løbet af 2020/2021.

På Glostrup Sdr. Kirkegård har vi i 2020 etableret et areal med blomstereng – men der må i vente til 2021 med billeder. Så mangler vi bare insekthotellerne! De kommer på et tidspunkt... ☺ ■

DANMARKS **ENESTE** KATAFALK MED FIREHJULSTRÆK

Sæt fokus på det fysiske arbejdsmiljø ved kirken med en motoriseret katafalk

- Firehjulstræk med differentiale og lille venderadius
- Elektrisk hæve- og sænkefunktion på kasse og ruller
- Trinløs hastighed
- Mulighed for serviceaftale

Kontakt Charlotte for en uforpligtende fremvisning på 2060 9229 eller cma@immodenmark.dk

IMMO KEEP MOVING

Kom med

- når vi inviterer menighedsråd og medarbejdere til inspirationsaften om uddannelse i folkekirken

Vi kommer blandt andet ind på

- Hvorfor uddannelse af folkekirkens medarbejdere er så vigtig
- Koblingen mellem visionerne for kirken og medarbejdernes behov for uddannelse

- Inspiration og eksempler på MUS-samtaler
- Hvordan uddannelse kan skabe positiv udvikling for både medarbejdere, menighedsråd og kirken.

Inspireret af erfaring

Bliv inspireret af gode erfaringer fra menighedsråd og medarbejdere. Du får redskaber til at arbejde videre med emnerne og inspiration til, hvordan du kan gribe det an i din kirke.

Kom godt fra start med uddannelse og tilskud

Du bliver klogere på de mange uddannelses tilbud, der findes, og du bliver sat ind i tilskudsmulighederne til uddannelse.

Tilmeld dig

Vi afholder inspirationsaften i hele landet, og deltagelse er gratis. Tilmeld dig på Landsforeningens hjemmeside.

Inspirationsaftenen udbydes som led i projektet "Kompetenceudvikling i Folkekirken" finansieret af Fonden til udvikling af statens arbejdspladser – FUSA.

1920 2020 LANDSFORENINGEN AF MENIGHEDSRÅD

HELT VILDT – MASSER AF VILDT

Tekst og foto:
Jens Dejgaard Jensen, jdj@skk.dk

Elly og Ivan ved kvasbunken, hvor en ilderfamilie havde 3 unger i 2018. Den ligger lige ved siden af hønsegården, men ingen blev taget af rovdyrene den sommer.

Med små omkostninger kan forholdene for fugle- og dyreliv forbedres markant. Det har Elly og Ivan Hansen bevist på deres ejendom i Thy. For 6-7 år siden tilplantede de ca. to hektar landbrugsjord med forskellige træer og buske. Her præsenteres nogle af Elly og Ivans tiltag, og hvad de har betydet for dyrelivet. 3 elementer, som dyr og fugle holder af: et krat, en kvasbunke og let adgang til vand, kan etableres for meget små penge også på kirkegården.

En times spadseretur i Elly og Ivans vilde have er en spændende oplevelse. Tårnfalkeungerne kigger ud af redekassen, de er næsten klar til den første flyvetur: "Vi har 'plantet' et udgået træ ca. 10 m fra redekassen, det kan

vi se at falkene sætter pris på", fortæller Ivan. Endnu et argument for at lade døde træer stå: Fugle vil gerne sidde hvor de har frit udsyn – samtidig er de jo meget nemmere at få øje på.

To dådyr springer op 30-40 m foran os – vi ser også hvordan de 'opstammer' beplantningen af fuglekirsebær. Tætte krat af brombær og Rosa multiflora er gode: begge giver skjul til mange dyr og fugle, og brombærplanternes blade er et vigtigt fødetilskud til hjortevildtet om vinteren – her ses ud over dåvildt også rå- og kronvildt. Ynglende røddrygget tornskade for 3. år i træk i et rosenkrat er bemærkelsesværdigt.

Et kvasgærde (kvas lagt mellem to rækker træer) fungerer også godt for dyrelivet.

3 ildere ses/anes i kvasbunken (fra Ivan Hansens vildtkamera)

Rosa multiflora danner et tilsyneladende uigennemtrængeligt krat. Ikke desto mindre holder dåvildtet af at gemme sig derinde, fortæller Elly. Og så yngler den ret sjældne rødryggede tornskade her.

Rødrygget tornskade i rosenkrattet (foto: Elly Hansen)

Af hensyn til ejerne er der klippede græsgange på kryds og tværs i området – de fungerer dog i lige så høj grad som veksler for dyrene, forklarer Elly og Ivan.

Varieret beplantning

Filosofien i områdets tilplantning er at bruge ganske mange forskellige træer og buske – men de plantes med én art pr. område på 200-300 m². Desuden friholdes en del arealer med græsningsmuligheder for hjortevildt – og insektjagt for fugle.

En ide, som vil være nem at realisere på mange større kirkegårde med god plads, kunne være at plante en eller flere grupper Rosa multiflora på f.eks. 10 x 20 m. Herved fås et tæt krat, som giver god dækning for både små og store dyr.

Lav bunker af kvas

Dødt træ har en meget høj biodiversitet i form af vednedbrydende svampe, insekter mm. Og hvis grene og småstammer lægges i dynger giver de ly til mange dyr. Elly og Ivan har således 5 mårarter på ejendommen: brud, lækat, ilder, husmår og grævling. Minimum de 3 første (samt

pindsvin) er rigtig glade for kvasbunkerne.

Vand – lav drikkemulighed

For nogle dyr er nem adgang til vand en livsnødvendighed – hjorte kan løbe langt efter vand, men det kan pindsvin ikke, og fasaner gider ikke – de skal have vand, hvor de opholder sig. Elly og Ivan har etableret et par vandingssteder i form af en overskåret murerbalje med trædesten – vildtkameraet dokumenterer, at de bliver brugt flittigt. ■

Blå bog

Elly og Ivan Hansen bor i Svankjær i Thy.

Elly er ivrig ornitolog og naturfotograf. På ejendommen har hun og Ivan registreret ikke mindre end 118 fuglearter. Elly har tidligere arbejdet som gartner og kirketjener på Herfølge og senere Hurup Thy kirkegård.

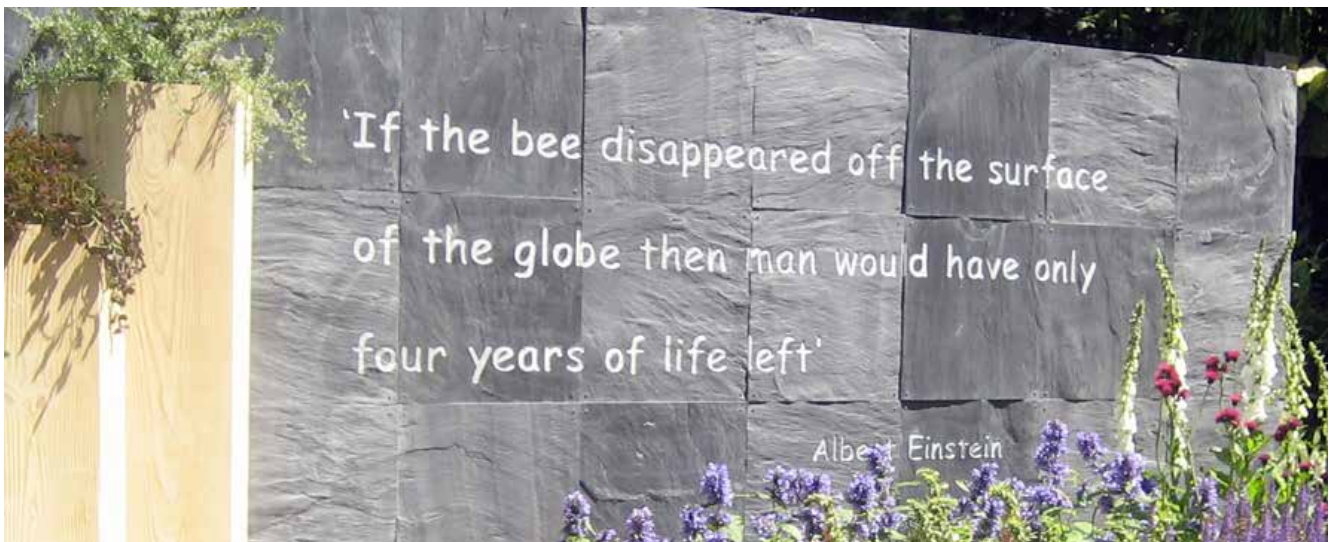
Ivan er forhenværende kirkegårdsleder i Vestervig. Han er passioneret jæger, men også kyndig i botanik og ornitologi. Hjemmeside: www.eihansen.dk

SANSELIGT OG KLIMA- VENLIGT PLANTEVALG PÅ SVENDBORG KIRKEGÅRDE

Tekst og foto: Peter Dupont Kristensen, pdk@svendborg-kirkegaarde.dk
Kirkegårdsleder, Svendborg Kirkegårde, Krematorie og Kapel.

Derfor skal vi hver især gøre vores til at skabe insektvenlige beplantninger.

Det kunne hedde 'velplejet vildskab' eller en grøn bølge der møder plantetrenden når der formes grønne anlæg i tiden.

Kirkegården er ikke nogen undtagelse her. I Svendborg har vi selv taget initiativ til at arbejde i den retning. Temaet er svært at komme udenom, når vi hver især bliver mindet om, at vi skal passe godt på vores bier og gøre meget mere for bierne og andre bestøvere. Det gælder om at løfte indholdet af planter og mangfoldigheden på kirkegårdene.

Et gammelt mausoleum på Assistens kirkegård, Svendborg, har gennem en årrække været dækket af et bunddække af guldjordsbær – som en "grøn hat". Grundet den tørre sommer 2018, blev guldjordsbærerne udfordret

grumt, og kom sig ikke siden. Derfor valgte vi i juni 2020, i stedet at etablere et sedumtag på toppen af mausoleet. Sedumtagets fordel er især, at det bidrager til at afhjælpe aktuelle miljøændringer, ved at optage en stor del af dén nedbør, der falder på taget. Dette tænkes at have en bevarende effekt ift. mausoleets tag. Derudover forskønner sedumtaget området og styrker i høj grad insektlivet.

I afdelingen 'Parkkirkegård' på Fredens Kirkegård arbejder vi med udvalgte områder af græsøer, hvor vi giver græsset lov til at vokse og hvor det klippes max. 1-2 gange på en sommer for at tilskynde nektarrige planter til at blomstre. Blomsternes nektar bruges til at dække biernes energibehov. Det er især under de store gamle træer, som her bliver tilgodeset, ved ikke at blive kørt på rødderne

Mausoleets tørkeramte "grønne hat" af gulddjorbær blev udskiftet med et tørketolerant og insektvenligt sedumtag.

og derved undgår et gentagende tryk. Samtidig skabes der over tid nogle små insektvenlige afsnit.

Vores argumenter her er både at styrke biodiversiteten og skabe nye oplevelser for dem der besøger kirkegården. Vi skal tage det alvorligt, når emnet 'verdens bier er truede' igen og igen bringes til debat.

Mangfoldigheden af plantefloraen skal prioriteres, så vi ser en positiv effekt på fuglelivet og antallet af insekter skal styrkes på vore 3 kirkegårde. I lindealléen der viser vej til Fredens Kirke har vi forsøgt os med organiske former i græsplænen under træerne, som sås til med et blomstermix, udvalgt til at klare sig særlig godt på skygepladser.

I kommende projekter tænkes udvalgte områder ind på kirkegårdene. Det er områder som både trænger til et løft, men hvor der heller ikke forventes en stigning i salg af gravsteder.

Ofte vil rammerne være på plads her, i form af etablerede hække eller klippede pur, der skal være med til at skabe en solid baggrund for det luftige, vilde plantevalg af etårige og flerårige blomster, som vi ender med at benytte.

Hvad vil vi opnå ved at gå med temaet 'Vild med vilje'?

Jeg er af den overbevisning at oplevelsen bliver større, når planter med et mere vildt 'look' kombineres med de velplejede områder af kirkegården. Det kræver at forarbejdet med plantevalget er prioriteret, og at den fornødne pleje i de efterfølgende år overvejes og forberedes med de nødvendige gøremål årstiderne igennem.

Vilde blomster er en fantastisk og smuk måde at skabe de

bedste levesteder for vores dyrebare bier og hente andre bestøvere ind på kirkegården. Samtidig er det oplagt at placere insekthoteller i eller omkring beplantningen, så du samtidig skaber et fysisk opholdssted for dem. Følg disse lette tips til at skabe levesteder med etårige vækster, der tilbyder mad og husly til dyrelivet.

1. Klip græsøerne ned om vinteren

Vælg at klippe græsøerne til kort højde om vinteren, det hjælper med at svække græsset og giver i stedet fordel til de vilde blomster. Stop med at klippe græsøerne i slutningen af februar og giv på den måde andre engplanter mulighed for at spire eller dukke op igen efter vinteren.

2. Dyrk de oprindelige vilde blomster

Ofte vil det være nødvendigt at afprøve forskellige frøblandinger for at nå frem til en egnet blomsterblanding til den aktuelle jordtype. Kig efter frøblandinger, som helgarderer og indeholder en bred variation af blomsterfrø til flere jordtyper.

3. Form en vandresti igennem blomsterarealet

Skær en sti gennem midten af din blomstereng, det viser at din eng er en bevidst handling, som kan opleves, som du er stolt af og som er gennemtænkt med passende plejeniveau.

4. Klip i slutningen af august

Vent med at klippe din blomstereng ned længst mulig hen i sensommeren, det kan variere fra år til år. Det giver blomsterengen mulighed for at sætte frø og bidrage til næste års genblomstring.

5. Fjern det afklippede materiale fra blomsterarealet

Dette er meget vigtigt! Efter at have nedklippet din eng

Organiske bedformer, rammet ind med klippet græs og tilsået med et skygetolerant blomstermix.

Græsøer skaber insektvenlige levesteder.

Insektvenlig hyld, der samtidig har prydværdi.

Rød kvan byder insekterne velkommen.

Kommende staudekombination.

Tidligt blomstrende blåaks - Sesleria.

Forårsblomstrende Chionodoxa luciliae placeres på synlige steder.

i sensommeren - med en græstrimmer eller le - skal du rive det afskårne materiale sammen og fjerne det. Herved undgås unødvendig naturlig gødningstilførsel.

6. Fjern uønskede planter

Dukker der noget op i din eng, som du ikke kan lide udseendet af, trækkes det blot op eller skæres ned: Hvis uønskede planter vender tilbage, vil løbende tilbageskæring svække dem.

7. Undgå pesticider (Ukrudtmidler må ikke anvendes på folkekirkens kirkegårde)

Græsplæneforbedringsmidler og ukrudtshæmmende

midler skaber forhold, hvor vilde blomster automatisk vil blomstre meget mindre. Samtidig vil det skade både bier og sommerfugle.

Inspirationsliste til passende plantevalg – når du er på udkig efter etårige:

Tag på udkig efter passende blomsterblandinger, ofte vil flere af de nedenfor nævnte findes i disse frøblandinger:

Glebionis segetum	= Gul okseøj
Papaver rhoeas	= Kornvalmue
Agrostemma githago	= Klinte
Phacelia tanacetifolia	= Honningurt
Centaurea cyanus	= Kornblomst

Etårige - Verbena officinalis – Jernurt.

Inspiration til passende plantevalg – når du er på udkig efter flerårige:

Det gælder om at vælge planter ud, så vi sikrer blomstring igennem alle årstider. På den måde tilgodeses både insektliv og mennesker på bedste vis.

Her er et par planteønsker til hvad årstiderne på kirkegårdene på sigt kommer til at indeholde:

Vinteren:

Daphne, Viburnum, Sarcococca saligna, Eranthis hyemalis, Galanthus, Hamamelis, Chionodoxa luciliae

Forår:

Salix, Crocus, Origanum, Pulmonaria, Aubretia, Helleborus, Lupinus, Allium, Amelanchier, Sesleria (forårsblomstrende prydgæs)

Sommer:

Achillea, Eryngium, Phacelia tanacetifolia, Monarda, Astrantia, Foeniculum, Cephalaria, Thymus, Persicaria, Filipendula

Efterår:

Sedum, Lavendula, Anemone japonica, Lonicera, Eupatorium, Salvia, Verbena, Buddleia, Pennisetum, Stipa, Miscanthus, Molinia, Calamagrostis

Gode links:

<https://friendsoftheearth.uk/bees/beefriendly-plants-every-season>

I øvrigt bør vi endnu mere interesse os for hele planten, uanset hvilken plante det handler om, for at forstå hvad der foregår og derved kunne give planten den bedste pleje.

Arealer med prydgæs står som et tegn på at naturen banker på. Beplantningen skal være synlig orden eller vise skarphed, samtidig med at den skal syde af velvære og give alle lyst til at være til stede netop her.

Husk: At eksperimentere er vejen til at lære nyt - GOD FORNØJELSE! ■

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN er et fagblad for de danske kirkegårde og krematorier. Tidsskriftet henvender sig til alle, der har tilknytning til kirkegårde og her kan man finde inspiration, nyheder og nyttig viden.

Tidsskriftet udkommer 6 gange pr. år og sendes til mere end 900 kirkegårdsfolk landet over.

Et abonnement koster 350,- kr. pr. år

(400,- kr. hvis bladet skal sendes til adresser i udlandet)

Redaktion sætter stor pris på faglige indlæg fra både ind- og udland, ligesom udenlandske firmaer er velkomne til at købe annonce plads i bladet.

For yderligere oplysninger eller bestilling af abonnement:
Se hjemmesiden:
danskekirkegaarde.dk/tidsskrift

WEIDEMANN

designed for work

Minilæssere op til 11 tons og et værktøjsprogram, hvor kun fantasien sætter grænser.

En tryk og enkel måde at køre Weidemann på: f.eks. **Weidemann 1140 Plus inkl. skovl og pallegaffel** til en månedlig leasingydelse fra kr. 1750,-

Vi har flere af den populære **Weidemann 1380 på lager** og på vej hjem til hurtig levering – ring til en sælger i dag og hør mere om maskiner og finansiering!

Stemas Maskinsalg A/S
Tolsagervej 2, 8370 Hadsten
86 43 49 00
www.stemas.dk
stemas@stemas.dk

STEMAS
Maskinleverandør siden 1981

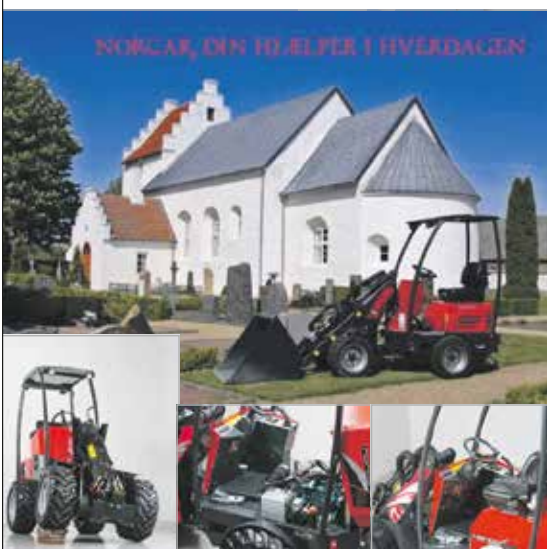
NORCAR

Add Power to Your Work

Ole Rømers Vej 1 B-C • 9870 Sindal • www.norcar.com • tlf. 9621 9020

755xc - a6020 - a6026 - a6226 - a7236 - a7545

MINILÆSSERE

Stabilitet

Service venlig

Ergonomisk

a6020

a6226

a6026

755

Knækstyret maskine med ekstrem snæver vende radius, konstrueret med henblik på god ergonomi og med førerens sikkerhed i højsæde, og nem betjening. Vores maskiner overholder alle gængse stillede sikkerheds krav, og mere til.

Norcar har 50 års erfaring i produktion af maskiner og anvender kun de bedste komponenter. Norcar kan tilbyde et stort redskabs program.

KONTAKT OS FOR EN UFORPLIGTENDE DEMO HOS JER.

SKOVKIRKEGÅRDEN I SILKEBORG

Tekst og foto:
Jens Dejgaard Jensen, jdj@skk.dk

”Skovmuren” er et populært tilvalg. Ca. halvdelen af de begravede i skoven har deres navn på en sten. Her skal alle, uanset om de har sten med navn eller ej, stille deres pynt.

Er et begravelsesområde med umarkerede gravsteder i skoven en skovkirkegård, eller bare en skov? Skovkirkegården i Silkeborg har naturpræg, og er meget populær.

Silkeborg Vestre Kirkegård ejer ca. 12 ha, heraf ca. 4 ha fredskov. I 2014 blev skoven indviet til kirkegård, og det var magtpåliggende for kirkegårdsbestyrelsen at det skulle være kirkegård i skov med naturpræg.

Kirkegård i skoven

For at gøre det tydeligt, at skovafdelingen også er kirkegård, så får alle tilbud om selv at vælge hvor gravstedet skal være. Gravstederne på 1,5 x 1,5 m er til 2 urner, det kan

fornyas efter brugsperiodens udløb som andre gravsteder. Pårørende er næsten altid med ved urnenedsættelserne.

Det er et vilkår fra myndighedsbehandlingen, at gravene skal være umarkerede, derfor er der ved indgangen til skoven etableret blomsterplads og en mindemur, hvor familien kan få en sten med et navn. Der må ikke lægges blomster eller pynt i skoven, et vilkår som respekteres i vid udstrækning.

Pleje

En kollega har sagt: ”Hvis man sætter gartnere til at passe en skov, så varer det ikke længe inden det ikke er en skov”

Skovens træer er en blanding af eg, bøg, birk, gran og skovfyr. Området er formentlig plantet til i første halvdel af 1900-tallet, og den har haft tid til at udvikle et naturpræg med både oprindelige og selvsåede træer.

– det har vi heldigvis ikke tid til. Plejeindsatsen i skoven består af at sikre at træbestanden består af både store, halvstore og små træer. Al bundvækst accepteres, dog finder vi det nødvendigt at rydde brombær og hindbær, som hurtigt kan indtage de mere lysåbne steder. Det skal være muligt at færdes i skoven – og i forhold til skoven er det en af udfordringerne, at der bliver slidt på skovbunden af besøgende. Træerne skal løbende inspicereres for risikotræer.

Reaktioner

Publikum har taget godt imod skoven. Mellem 20 og 25% af urnenedsættelserne i Silkeborg sker i skovafdelingen. ”Vi har altid gået mange ture i skoven” er en hyppig bemærkning, når pårørende skal vælge et sted i skoven. Vi har oplevet enkelte, som har tilvalgt skoven som gravplads på grund af dens naturpræg som alternativ til askespredning. ■

www.vmloader.dk | 9744 1700 | 6161 6942

Vinderup Maskiner A/S

Kontakt en VM Loader forhandler i dit nærområde

Vinderup & Nykøbing | Vinderup Maskiner | 9744 1700 | 6161 6942

Sønderborg | Sønderborg Skov - park & have | 7443 4050

Varde | Varde Have og Skovmaskiner | 8615 6302

Køge | Minitraktorgården Køge | 5599 3737

Næstved | Minitraktorgården | 5572 5376

Hornslet | Elite Service | 7521 0940

Besøg www.vmloader.dk og se det fulde produktprogram

1022LX (22hk)

PRIS

117.800,-

1026LX (26 hk)

PRIS

144.800,-

Priserne er excl. moms

Kubotamotor, 3 cyl. m/vandkøling, Hurtigskift Redskabshydraulik i joystick og komplet lyspakke

TÅLMODIGHED ER EN NØDVENDIGHED

Af Jørn Skov,
tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

For hurtigere at få et løvdække over området, blev nogle af de eksisterende egetræer plantet om og der blev plantet nye egetræer.

I 2004 stod vi overfor at skulle sætte en ny retning for udviklingen af Tønder Kirkegård. Vi fastholdt, at vi fortsat skal være det samlende sted for begravelser og bisættelser i Tønder Sogn. Men vi kunne allerede da se, at denne hovedide blev udfordret af stadig mere ledig plads på kirkegården, samt et løbende fald i medlemsprocenten i Folkekirken. Dermed måtte vi forvente at driften skulle effektiviseres over en år-række.

På det aktive gravstedsareal blev driften forenklet sådan, at græsset nu ikke længere bliver fjernet, når græsplænerne bliver slået, ligesom der blev gjort op med den hidtidige opfattelse, at alle nedfaldne blade skulle fjernes. Bladene bliver nu kun fjernet, når de er til stor gene på de gravsteder, som vi har plejeansvaret for, samt ved klargøringen til grandækningen. Det betyder ikke, at vi afhændede løvsugeren, men at den nu kun bliver brugt i meget begrænset omfang, når den kan reducere vores arbejdstidsforbrug.

Lapidariet, hvor gravstenene er opstillet i langt græs under træerne, ligger i et randområde på kirkegården.

Naturen kom til

Et par år før 2004 var der etableret en græssti i et randområde på kirkegården for at etablere et lapidarie. Ideen var rigtig god, men gennemførelsen svarede ikke dertil. Arealet, som indrammer den nyeste del af kirkegården, måtte derfor redefineres. Beplantningen bestod af nogle rækker med eg og nordmannsgran, samt et område der var blevet anvendt til kompostering af grønt affald. Forudsætningerne for en vellykket kompostering med plads til stikning af stakkene skønnedes ikke at være til stede på stedet, så løsningen blev, at det grønne affald nu afleveres til et fællesanlæg i Tønder by.

Visionen for området er, at det skal have et andet udtryk end kirkegårdens plejede områder. Inspirationen er hentet fra de engelske kirkegårde, hvor gravstederne ofte ligger oplejet hen og langsomt forfalder, som følge af den manglende pleje. Området skal over tid nå en form, så det kræver minimal vedligeholdelse. For at opnå dette, lod vi os også inspirere af de gamle bronzealderhøje, som i dag ligger hen med et naturgræsdække, hvor plejen begrænser sig til at fjerne opvoksende træer og buske. Derudover ønskede vi at fastholde et trædække, der skal være med til at give en oplevelse af fred og ro, når man bevæger sig ad græstien igennem området.

Træerne

Som hovedtræart blev egen valgt, dels fordi der allerede var plantet i en del egetræer, men også fordi den er et såkaldt lystræ, som gør det til en rar oplevelse at være i området. Egene stod tæt, så det var muligt at omplante en del af dem, og de blev suppleret med nye heistere af eg for hurtigere at få et løvdække over arealet. Derudover findes der nu også enkelte bøgetræer og skovfyr i beplantningen. Ved de to store storme i 2013 væltede en del af de ældste træer på arealet. Årsagen var formentlig, at alle træerne var plantet omkring 1980, så der var en dårlig aldersfordeling i beplantningen, ligesom der ikke løbende var sket den nødvendig reduktion i planteantallet. Det kunne nyplantningerne fra 2004 ikke rette op på, så det understregede endnu en gang, at vores træbevoksninger skal drives dynamisk for at sikre, at der er en stabiliserende aldersfordeling i træerne.

Placeringen af træerne i 2004 betyder, at de nu i 2020 står for tæt, og vi er derfor begyndt en langsom udtynding med fokus på, at de enkelte træer skal kunne danne store kroner. Udtynding sker altså ikke på en måde, der fremmer udvikling af træer til tømmerproduktion. Samtidigt er vi også opmærksomme på, vi skal sikre en aldersvariation i beplantningen. I denne udtynding vil der uundgåeligt opstå lysbrønde, hvor der naturligt vil fremspire nye

Det er vigtigt at have aldersvariation i beplantningen, for at være bedre rustet mod stormfald. Der blev lagt bøgeblade ud på arealet for hurtigere at få et skovbundsmiljø. Det fungerede dog ikke efter hensigten.

ege træer. Heri vil enkelte nye træer få lov til at vokse op og bidrage til en forøgelse af aldersvariationen.

Naturgræs

Arealet blev tidligere holdt rent manuelt, hvorfor der fandtes et stort ukrudtstryk af frøukrudt og begrænset mængde græs, primært det enårige rapgræs. Udfordringen blev ikke mindre af, at arealet ligger lige op til det plejede kirkegårdsareal, så vi også skulle tage hensyn til frøspredningen ind på kirkegården. Det betød, at vi de første år måtte slå græsset/ukrudtet ned fire gange om året. Vi undlod at fjerne det afklippede græs/ukrudt, fordi vi prioriterede, at det afklippede materiale skulle være med til at øge biodiversiteten, selvom den manglende fjernelse af materialet også tilførte en vis mængde næring til jorden og dermed forlængede perioden med klipning af arealet. Langsomt reducerede vi de årlige klippinger, for helt at stoppe med dem for to år siden.

I dag fremstår arealet med en naturgræsbevoksning. Selvom den stadig er til den høje side af det ønskede, så fungerer den som en fin bund på arealet. Plejen består i dag, ud over klipning af græsstien, kun i fjernelse af brændenælder og nye fremspirede egeplanter. Det er tydeligt at se, at det område, der tidligere blev anvendt til kompostering, stadig rummer et større næringsindhold i jorden, og at det her vil

tage flere år, inden ændringen af plantesammensætningen er fuldt gennemført.

Forandringer af kirkegårdsarealer tager tid og kræver tålmodighed! Der er nu gået 16 år, siden vi begyndte omlægningen af plejen af randområdet, men i dag, hvor vi nærmer os det endelige mål, oplever vi, at området er blevet et stort aktiv for kirkegården. Besøgende går nemlig ofte en tur i dette dejlige skovmiljø, hvor der er mulighed for at se de gamle gravsten og for en stund lade fortid og nutid smelte sammen.

Ny skov

De gode erfaringer fra lapidariet har vi igennem de sidste to år brugt til at begynde skabelsen af et nyt naturområde på kirkegården, eller mere korrekt et areal, som blev erhvervet i 1930'erne i forbindelse med etableringen af Tønder Kaserne i 1936. Det var dengang almindeligt, at der blev erhvervet arealer i forbindelse med kaserne, da man forudså, at der kunne komme et ekstra behov for begravelsespladser. På en del af arealet ligger der i dag kapellet og garager og lagerplads. Tilbage er ca. to ha., som tidligere er blevet benyttet til afgræsning af heste. Men da aftalen om afgræsningen stoppede, lå arealet blot hen og blev pudset en til to gange om året.

Græsset i lapidariet er til den lange side, men fungerer fint som bund alligevel.

Et ledigt areal på ca. 2 ha. blev for 2 år siden overgivet til naturen, der næsten selv skal sørge for den fremtidige bevoksning af skov og krat. Der slås stier gennem arealet, så det er tilgængeligt for beboerne i lokalområdet.

For tre år siden blev det besluttet at omlægge arealet på naturens præmisser, men på en sådan måde så det er tilgængeligt for besøgende på kirkegården. Første skridt i omlægningen var at etablere en græssti rundt om arealet. Derefter blev der udlagt nogle områder, hvor græsset fortsat bliver slået en gang om året. Herved får man nemlig et område med et antal lysninger i den forventede fremtidige skovbevoksning.

Det bliver langt hen ad vejen op til naturen selv at etablere det kommende plantesamfund, der vil danne skov og kratbevoksningen. Den eneste hjælp, der er givet hertil, er, at vi har spredt en del af de frø, som vi har revet sammen på kirkegården, ud på de områder, hvor der skal være skov/krat.

Selvom det varer en årrække, inden der er etableret et egentligt skovdække, bruges området allerede nu særdeles meget, både af folk med hunde og andre, der skyder genvej fra et sted til et andet. Området er på denne måde gået fra at være et overflødigt areal, til at være et aktiv for rigtig mange mennesker i lokalområdet, og det har derigennem tilført kirkegården en ny funktion.

Hvordan den fremtidige udvikling af området bliver, afhænger både af sammensætningen af den plante-masse, der vil blive etableret på området, men også af de holdninger, som menighedsråd og kirkegårds ansatte fremover vil have til udviklingen af naturen på naturens vilkår. ■

Schäffer

2428 SLT
Kompakthed og styrke i skønneste forening!

- KUN 89 cm bred
- KUN 189 cm høj
- MEN løfter 1000 kg på palle helt til top!

MØD OS TIL ÅRSMØDET I SØNDERBORG

WWW.SCHAEFFER.DK
+45 99 28 29 30
HELMES

KOMPAKT & STYRKE

LAGERFØRENDE FORHANDLERE

Anker Bjerre, Holstebro	57421010
Almas Park & Fritid, Aalborg	96330300
A.P. Jørgensen, Ribe	75420977
Fansa Maskinhandel	98633222
Glimsbjerg Maskin Center	64721460
Hans Holm Maskinforretning, Tinglev	74644094
Hadsten Maskiner	26296588
Helms TMT-Centret, Herning	99282930
Helms TMT-Centret, Aarhus	86109108
Helms TMT-Centret, Ringsted	57811100
Kolding Have & Park Maskiner	75568566
Maskincenter Roskilde	46367202
Madkjurs Traktorlager A/S, Nimtoe	86398480
O. Søndergaard & Søner, Otterup	64851102

Schäffer

CONSTRUCTION

DIN KOMPROMISLØSE HJÆLPER
NÅR ARBEJDET BLIVER RIGTIG TUNGT!

ÅRSMØDE FOR DKL & FDK

I 2020 afholder DKL og FDK fælles årsmøde i skønne omgivelser på Hotel Sønderborg Strand. Et stenkast fra det historiske interessante Sønderborg Slot og tæt på havnefronten og den hyggelige by Sønderborg. Der er en flot udsigt til Sønderborg Bugt fra hotelværelset, og et minuts gang dertil, så husk badetøj. Der er også mulighed for gå- og løbeture langs sandstranden mod øst i smukt småkuperet terræn.

Programmet er bredt sammensat med maskinudstilling, ekskursioner og oplæg om kirkegårdenes aktuelle udfordringer. Foreningerne vil naturligvis også afholde deres generalforsamlinger.

Mandag d. 7. september

Årsmødet starter med registrering, kaffe og leverandørudstilling. Der vil være udstilling både indendørs og udendørs. Nye og gamle samarbejdspartnere har købt en plads for at disponere produkter, der er relevante for vores branche. Du får mulighed for at tale med forhandlere fra maskinbranchen, stenhuggerier, planteskoler, ud- og inventar, plejeprodukter, forsikringer og IT-løsninger. Mandagens program er sammensat således, at der vil være god tid til at tale med udstillerne ind imellem oplæggene og eventuelt gøre en favorabel handel. Benyt dig af dette, vores leverandører vil hellere end gerne lytte til dine ønsker og behov og give dig et godt tilbud.

Kl. 11 vil stiftskontorchef Jette Madsen fra Aarhus Stift holde oplæg om den task-force gruppe, der hurtigt kom op at stå i starten af marts måned på grund af Covid-19 pandemien. Gruppen fungerer stadig, og Jette vil berette om hvordan arbejdet og kommunikationen foregår og foregår på forskellige niveauer.

Kl. 13: Usikre gravsten i system

Usikre gravsten har der været meget fokus på de seneste år. EG Brandsoft har udviklet en app, der kan bruges som et systematisk værktøj til dette. Johannes Mikkelsen fra EG vil berette, hvordan denne app fungerer, og Ole Vestbirk, kirkegårdsleder fra Holmens kirkegård, vil supplere med praktiske og konkrete inputs fra Holmens kirkegårds arbejde med at registrere usikre gravsten ved hjælp af netop denne app.

Kirkeministeriet lancerer i 2020 en handlingsplan til digitaliseringsstrategi 2020-2025. FDK er repræsenteret i dette arbejde. Vi ønsker et godt og brugbart samarbejde med IT-leverandører i forhold til dette og dagligdags IT-opgaver på kontorerne og i marken. Vi har brug for tilbagemeldinger fra dig, dine ønsker og behov. Mere om dette til en kort præsentation af en brugergruppe.

Efter DKL og FDKs generalforsamling vil der være mulighed for at gå en tur på kirkegården lige i nærheden. Kirkegårdsleder Palle Prip Hansen og kirkegårdsassistent Vibse Plesner Ihle fortæller og viser kirkegården frem.

Tirsdag er ekskursionsdag

Vi kører fra hotellet i to busser og der vil blandt andet være fokus

på 100 års genforening af Sønderjylland.

Historiker og kirkegårdsudvalgsformand Lars N. Henningsen vil på Aabenraa kirkegård fortælle om genforeningens mødre og fædre.

Ligesom Sønderborgs Slots museumsinspektør René Rasmussen vil fortælle om emnet på Tønder kirkegård.

Det nye krematorie i Aabenraa er under opførelse. Administrationschef Morten Hansen vil fortælle mere om processen, og kirkegårdsleder Steen Jensen vil vise Aabenraa kirkegård frem.

Hendes Kongelig Højhed Dronning Margrethe har fået renoveret køkkenhaven på slottet i Gråsten for flere millioner. Vi besøger haven på vejen hjem til hotellet, og får en rundvisning af OK Nygaard, der har stået for renoveringsopgaven, og slotsgartner Erik Steg vil fortælle om den daglig drift af haven.

Dagen afsluttes med konferencemiddag, hvor gæster fra vores søsterforeninger og kirkeministeriet deltager.

Onsdag d. 8. september starter med sidste nyt om kirkegårdenes økonomi og muligheder og præsenteres af Jacob Øllgaard og Klaus Kern fra Kirkeministeriet.

Årsmødet slutter med Jon Kjær Nielsens foredrag "Personlig effektivitet. Med glæde præsenterer han hvordan du kan glemme at nå det hele, og sætter fokus på hvordan du når det rigtige, springer det overflødige over, hvordan du bevarer din energi, dit positive humør, og tager kontrollen over dit liv og hverdag. Enkelt og effektivt. Du får redskaber med hjem som vil give dig en mærkbar reduktion i arbejdspresset allerede efter en uge.

Vel mødt!

Der er styr på sikkerheden. Hotel Sønderborg Strand har fod på at alle retningslinjer overholdes efter gældende regler. Forsamlingsforbuddet er pt på 100 personer, og forventes hævet til 200 inden længe. Da der er godt 80 personer tilmeldt årsmødet, er vi på den sikre side.

Har du glemt at melde dig til, er der få ledige pladser tilbage. Tilmeld dig online via link på FDKs hjemmeside: <http://danskekirkegaarde.dk/aktiviteter/arsmode>

Vi opfordrer alle til at bruge ledige stunder under årsmødet til at netværke på kryds og tværs med nye og gamle medlemmer. FDK glæder sig til at se dig!

Tid og sted:

Dato: 7.- 9. september 2020

Sted: Hotel Sønderborg Strand, Strandvej 1, 6400 Sønderborg ■

STAMA Løvsuger

- Elektrisk fremdrift og 13 hk B&S Vandguard motor til sugeeenheden.
- Lader op under kørsel.

NESBO Miljørive

- Skuffer, river og planerer i én arbejdsgang.
- Fås som bugseret eller liftophængt.
- Arbejdsbredde: 1000 - 2000 mm.

STAMA Mini Løvsuger EL

- Batteridrevet og støjsvag.
- Ideel til små passager - inde/ude.
- God på bl.a. græs, grus og brosten.

STAMA Parker EL

- Vedligeholdelsesfrie gelbatterier.
- Lad med 3-vejs tip.
- Pålidelig og let at betjene.

STAMA Mini EL

- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Servostyring.
- Hydraulisk tiplad (Manuel drejelad som ekstraudstyr).

STAMA Micro EL

- Handy lille ståtruck med vippelad.
- Vedligeholdelsesfrie batterier.
- Stort tilbehørsprogram.

STAMA Multi EL

- Med affjedret foraksel for god kørekomfort.
- Smal model med mange tilbehørsmuligheder.
- Hydraulisk drejelad.

STAMA Maxi EL

- 4-hjulstræk (4WD).
- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Hydraulisk tiplad (Hydr. drejelad som ekstraudstyr).

SE OG PRØV DET STORE UDVALG AF STAMA MASKINER HOS:

Almas Park & Fritid, Ålborg & Brønderselv

Lyngfeldt A/S, Hadsten

Anker Bjerre A/S, Holstebro & Lemvig

Herning Skov, Have & Park A/S, Herning

Vernas A/S, Vejle

Varde Have og Skovmaskiner ApS, Varde

Esbjerg Park & Havemaskiner ApS

Hans Holm A/S, Tinglev

Sønderborg Skov- Park & Have Maskincenter ApS, Sønderborg

Heden Maskinforretning A/S, Ringe

Havdrup Maskinforretning A/S, Havdrup

LEDERKURSUS

FDK afholder modul 1 og 2 af lederkurserne i løbet af efteråret.

Kurserne afvikles på 3 internat dage, fra kl. 9.00 – 18.00 (i alt 37 timers undervisning inkl. forberedelse). Begge kurser afholdes på Best Western Hotel i Svendborg. Deltagerantal er max 16 personer.

Pris

Prisen pr. modul er 11.900 kr.

Tilmelding og info

Ønsker du at tilmelde dig et kursus eller har du spørgsmål, kan du kontakte vores kursusledere på kursus@danskekirkegaarde.dk eller på telefon: Uffe Standberg Larsen, 53 83 79 50 eller Tommy Nilsson, 23 45 35 56.

Du kan også se mere om lederkurserne på www.danskekirkegaarde.dk/aktiviteter/lederkursus

Modul 1: Ledelse og det personlige lederskab

Udbytte

Modulet giver kirkelederen mulighed for at udvikle egen lederrolle og få indsigt i sin personlige og fortrukne lederstil. Herunder vil lederen få indsigt i de muligheder og dilemmaer, der er indenfor eget lederskab, opgaveudvikling og arbejdsplads. På modulet vil kirkegårdslederen få viden om ledelse og en række ledelsesredskaber, som kan optimere det daglige arbejde som leder. Hertil kommer at kirkegårdslederen får mulighed for at sætte fokus på egne ledelsesmæssige problemstillinger og sætte sig konkrete ledelsesfaglige mål.

Indhold

- Hvad er ledelse? - 360 grader rundt om ledelse
- Hvad er god ledelse?
- Grundlæggende ledelsesredskaber
- Mine lederroller og personlige lederstil
- Personlig effektivitet; prioritering af tid og opgaver
- Udvikling af arbejdspladsen og opgaven
- Afklaring af ledelsesfaglige mål

Undervisningsform

Ud over oplæg om en lang række ledelsesmæssige emner er undervisningen bygget op om deltagerens egen indsats i diskussioner, tests, øvelser, træning, sparring, og samtaler.

Dato

2.-4. november 2020

Modul 2: Lederen og medarbejderne

Udbytte

Modulet giver dels kirkegårdslederne indsigt i og forståelse for en række psykologiske mekanismer, der er i aktion i samspillet leder-medarbejder og medarbejder-medarbejder. Modulet giver desuden kirkegårdslederne forståelse for og træning i en række teknikker, der finder naturlig anvendelse indenfor personaleledelse i dag. Teknikker og metoder, der på forskellig måde har til formål at forbedre samarbejde og kommunikation, højne arbejdsglæde og trivsel og dermed også sænke sygefraværet. Endelig giver modulet den enkelte deltager lejlighed til at revurdere sin egen forståelse af b.l.a. sprogbrug, tilbagemeldinger, kommunikationsstil og praktisk daglig ledelse.

Indhold

- Egne og andres reaktioner
- Værdier og overbevisninger
- Motivation og arbejdsglæde
- Situationsbestemt ledelse
- Kommunikation og samarbejde
- Forudsætninger for det gode samarbejde
- Den værdsættende samtale
- Team og teambuilding
- Praktisk teambuilding
- Coaching og ledelse
- MUS og medarbejderudvikling

Undervisningsform

Formen vil være en blanding af teorioplæg, refleksioner og praktiske øvelser, hvor de forskellige teknikker trænes.

Dato

20.-22. oktober 2020

Kirkegårdsleder søges til Silkeborg Kirkegårde og Krematorium

Vores nuværende kirkegårdsleder har valgt at gå på pension. En stilling som kirkegårdsleder ved Silkeborg Kirkegårde og Krematorium er derfor ledig pr. 1. november 2020 eller snarest muligt herefter. Stillingen er en tjenestemandstilling.

Silkeborg Kirkegårde og Krematorium ejes af Mariehøj og Silkeborg Sogne i fællesskab via en bestyrelse. Kirkegården består af den historiske Østre kirkegård samt en nutidig Vestre Kirkegård med kapel samt en skovkirkegård, i alt ca. 8 Ha. Krematoriet har ca. 1500 kremeringer pr. år. På Vestre Kirkegård har vi kontor- og mandskabsfaciliteter. Vi løser desuden grønne opgaver i mindre omfang omkring Silkeborg Kirke og ved én af Silkeborg Sogns præsteboliger.

I Bestyrelsen for Silkeborg Kirkegårde er det et ønske at række ud til vores omverden. Vi vil gerne være en del af hverdagslivet for borgerne i Silkeborg og arbejder derfor løbende på at udvikle vores samarbejde med foreninger, skoletjeneste og andre aktører om forskellige aktiviteter, f.eks. Kirkegårdscafé, Fortællegynge, 4. maj-arrangement og Allehelgen.

Vi søger en kirkegårdsleder med stærke sociale kompetencer og æstetisk sans, der kan bidrage til den fortsatte udvikling af kirkegården, udvikle arbejdsgange og metoder med blik for løbende optimering af drift. Du skal ligeledes sikre det gode arbejdsmiljø og bevare og udvikle en attraktiv arbejdsplads.

Profil

- Du er uddannet hortonom, landskabsarkitekt, landskabsingeniør eller lignende og har solidt kendskab til drift af kirkegård samt kendskab til krematoriedrift.
- Du er optaget af ledelse som faglig disciplin og kan sikre et godt samarbejde med personalet og andre aktører med forskellige faglige kompetencer og personligheder og du har lyst til at udvikle arbejdspladsens faglige og sociale miljø.
- Du har æstetisk sans og interesse for det grønne område.
- Du er loyal over for Folkekirken som kirkegården er en del af.
- Du vægter kundeservice højt, er empatisk af natur, møder andre mennesker med åbenhed og har en tydelig og anerkennende ledelsesstil.
- Du kan arbejde strategisk, selvstændigt og struktureret og er dygtig til at prioritere, planlægge og følge op.
- Du har et solidt kendskab til IT og er daglig bruger af Brandsoft, word, excel, pivottabeller, Qgis, temakort eller tilsvarende.
- Du har et indgående kendskab til økonomi, budgetter og regnskab.
- Du formulerer dig godt i både skrift og tale og er dygtig til at formidle talmateriale.

Vi tilbyder

- En kirkegård kendetegnet ved stor mangfoldighed af gravstedstyper
- En spændende stilling hvor ledelse, administration og planlægning er en central del af opgaven i samarbejde med souschefen
- En engageret bestyrelse på 6 personer der i samarbejde med ledelsen lægger de store linjer
- Stor variation i opgaver og fleksible arbejdstider
- Et dynamisk samarbejde med mange forskellige aktører i Silkeborg Provsti og Kommune
- Mulighed for at sætte dit eget præg på opgaveløsninger inden for de lovmæssige rammer
- En personalegruppe på 15 medarbejdere, der er åbne og nysgerrige over for forandringer

Stillingen er indplaceret i lønramme 35 (skalatrín 48) med et særligt ikke pensionsgivende tillæg på 29.900 kr. (årligt grundbeløb 31.3.12) jf. Cirkulære om tjenestemandsansatte kirkefunktionærer og aftale med CO 10. Lønvikår findes på www.folkekirkenspersonale.dk.

Kirkegårdslederen ansættes af bestyrelsen for Kirkegården. Du vil blive bedt om at oplyse referencer. Du skal have gyldigt kørekort B og vi indhenter straffeattest

Nærmere oplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til:

Bestyrelsesformand Inge Kallestrup, tlf. 20 42 13 66 eller næstformand Henning Graugaard Nielsen, tlf. 61 33 01 23.

Ansøgningen og CV med relevante bilag sendes til Personalekonsulent Tina Nielsen på e-mail: tni@km.dk

Ansøgningen skal være kirkegårdsbestyrelsen i hænde senest den 4. september 2020.

Ansættelsessamtaler i første runde finder sted i Silkeborg d. 17. og 18. september 2020.

Kandidater, der går videre til anden rundes samtaler skal gennemføre en personprofilanalyse og færdighedstests 21. eller 22. september 2020 i Århus.

Der afholdes yderligere samtaler i Silkeborg d. 25. september 2020.

Se mere om Silkeborg Kirkegårde og Krematorium på www.skk.dk

KORT NYT

1

Årets træ 2020

Robinie er blevet kåret til årets træ i 2020. En kåring der deler vandene i Tyskland. På den ene side ses Robinie som et af fremtidens træer i en verden, hvor de klimatiske vilkår ændrer sig, samt et vigtigt levested for insekter. På den anden side ses Robinie som en invasiv art, der truer de hidtidige naturlige rum.

Med *Robinia pseudoacasia* har rådet, der står bag kåringen af årets træ, taget udgangspunkt i forslag fra personer der arbejder med naturbeskyttelse, byplanlægning og skovbrug. Formanden Charlotte Baumann ser frem til, sammen med ministeren for landbrug, Julia Klöckner, at der kommer en diskussion af valget af Robinie som årets træ.

Robinie stammer fra Nordamerika og blev for mere end 300 år siden indført til Mellemeuropa. Den er i stand til at leve på meget dårlige arealer, og det medfører at de er konkurrent til de naturligt forekomne pionerplanter. Hemmeligheden for deres udbredelse er, at de er i stand til, gennem bakterier at optage luftformigt kvælstof, og derigennem styrke deres tilvækst.

Robinie vokser ligeledes godt i et tørt klima, såvel som i bymiljøer, der ofte er præget af dårlige jordbundsforhold.

Kilde: *Friedhofskultur* nr. 7, 2020

2

Hvordan påvirker grusdækning og beplantning gravstederne

I en længere artikel gennemgår en ekspert i jordbundsforhold, Dr. Michael C. Albrecht, et forsøg som er gennemført over to år fra 2017 til 2019. Forsøget blev udført på kirkegården i Wenigsen, der ligger sydvest for Hannover.

Der blev udvalgt fire enkeltgrave med forskellig beplantning og grusdække. En var dækket 100 procent med pyntegrus, en var jorddækket og de to sidste have en fuld beplantning med henholdsvis gulddjorbær og cotoneaster. Desuden findes der en metrologisk målestation i umiddelbar forbindelse med kirkegården, og derfra er nedbørsmængderne registreret.

For at der sker en løbende nedbrydning af kisten, skal der være et luftindhold i jorden på mere end 15%, der en grænseværdi for hvornår jorden er vandmættet.

I forsøgs parcellen dækket med pyntegrus, konstateredes ofte i forsøgsperioden, at jorden var vandmættet, og nedbrydningen dermed blev afbrudt. Til sammenligning viste forsøgs parcellen, der var beplantet med cotoneaster, at jorden kun i to korte perioder, i forbindelse med meget kraftig nedbør, blev vandmættet kortvarigt.

Red: Resultaterne må give stof til eftertanke – Bruger vi for meget pyntegrus på de danske kirkegårde?

Kilde: *Friedhofskultur* nr. 7, 2020

3

Streaming af Gravplassforeningens årsmøde

Som noget nyt, er det nu muligt at deltage hjemmefra i årsmødet for Norsk forening for Gravplasskultur. Deltagelse i årsmødet tilbydes nu også som streaming. Streaming af årsmødet koster 3.000 NOK for medlemmer af foreningen og 3.750 for ikke medlemmer. Årsmødet finder sted i Molde i dagene 8. – 10. september. Hvis man har lyst til at deltage på afstand, kan man se mere på www.gravplasskultur.no/kurs-fagdager/arets-kurs-fagdager/fagdager/

Kilde: www.gravplasskultur.no

4

Egnet jord til kistegrave

En norsk undersøgelse, der havde som formål at finde ud af, under hvilke jordforhold kister med indhold nedbrydes bedst og hurtigst, er nu afsluttet. Undersøgelsens konklusion er baseret på både forskning og praktiske erfaringer. Den korte version er, at jorden, hvor kister begravnes, skal være iltholdig, hvorved der gives mulighed for at aerobe bakterier og rådsvampe kan bidrage med nedbrydningen. En lav PH-værdi er en fordel. Undersøgelsens forudsætninger og resultater kan ses på www.gravplasskultur.no/2020/06/02/ny-rapport-nedbrytningstid-pa-gravplasser/

Kilde: www.gravplasskultur.no

Find os på

STEVNS ENTREPRENØRSERVICE

MASKINUDLEJNING
MED OG UDEN FØRER

● Entreprenørarbejde ● Vognmandskørsel

**UDLEJNING AF BÆREDYGTIGE MASKINER
TIL GENANVENDELSE**

Alt under ét tlf.nr. 56 52 90 91
www.stevns-e-service.dk

Rekvirér evt. brochure på info@stevns-e-service.dk

PYNTE-GRUS

til gravsteder og gange m.m.

Blålyse/brune søsten (runde) mv.
i str. 4-8 mm og 8-12 mm

Sand/muld 0-3 mm

Leveres i store og små partier

Leveres også i bigbag

Østerild Grusværk

v/Søren Agesen, Bromøllevej 15, 7700 Thisted
Tlf. 23 43 40 11 / grusmand@hotmail.com

 JOHN DEERE

En traktor -
Mange muligheder
John Deere 1026R

**Z540R Zero-Turn
Plænetraktorer**

God førerkomfort, Stor klippepræcision
Vender på en tallerken

STAMA

24V Mini EL

Knækstyret lille model og
med vendbar førerplatform

Leif på tlf. 20 54 69 66
lm@havdrup-maskinforretning.dk

Børge på tlf. 51 29 41 69
bg@havdrup-maskinforretning.dk

A/S HAVDRUP
MASKINFORRETNING

Salbjergvej 4 - 4622 Havdrup - Tlf. 46 18 55 44

Se mere på www.havdrup-maskinforretning.dk

Vi tager forbehold for eventuelle trykfejl

KALENDEREN

31. august 2020

Kirkegårdsmessen på Mors

Kirkegårdsmessen afholdes ved Lødderup Kirke, Harrehøjvej 56, 7900 Nykøbing Mors. Der vil være udstillinger fra leverandører, der alle har relevans til kirkerne og kirkegårdene i Danmark. Gratis adgang. Se mere på www.kirkegaardsmessen.dk eller på facebook: Kirkegårdsmessen på Mors.

7. – 9. september 2020

Årsmøde for FDK og DKL

DKL og FDK afholder fælles årsmøde i Sønderborg på Hotel Sønderborg Strand.

20. – 22. oktober 2020

Lederkursus – Modul 2 – Lederen og medarbejderne

FDK afholder kurset 'Lederen og medarbejderne' (modul 2) på Best Western Hotel i Svendborg. Undervisningsformen vil være en blanding af teorioplæg, refleksioner og praktiske øvelser, hvor de forskellige teknikker trænes. Prisen er 11.900 kr. Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

27. – 30. oktober 2020

DKL afholder krematoriekursus

DKL afholder krematoriekursus på Danhostel i Svendborg. Kurset henvender sig både til nye i branchen og dem, der har været ansat i et krematorium i mange år. Der er fokus på de tekniske, etiske og menneskelige udfordringer, gennem praktisk og teoretisk undervisning. Se mere på www.dkl.dk. Tilmelding til admin@dkl.dk

2. – 4. november 2020

Lederkursus – Modul 1: Ledelse og det personlige lederskab

FDK afholder kurset 'Ledelse og det personlige lederskab' (modul 1) på Best Western Hotel i Svendborg. Ud over oplæg om en lang række ledelsesmæssige emner er undervisningen bygget op om deltagerens egen indsats i diskussioner, tests, øvelser, træning, sparring, og samtaler. Prisen er 11.900 kr. Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

18. – 19. januar 2021 – UDSAT TIL SEPTEMBER 2021

Årsmøde for FDK samt 100 års jubilæumsfest for FDK

Årsmødet 2021 afvikles i en forkortet udgave på grund af den Nordiske Kongres senere på året. Det er også FDK's 100 års jubilæum. Jubilæumsfesten og årsmødet afholdes i Odense.

12. maj 2021

Bæredygtighed på arbejdspladsen

Herlufsholm kirkegård i Næstved afholder en grøn temadag, hvor økologi og bæredygtighed er i fokus. Dagen er målrettet kirke, kirkegårde og andre virksomheder inden for det grønne.

17. – 18. maj 2021

Årsmøde i Foreningen for Kirkegårdskultur

Foreningen for Kirkegårdskultur afholder årsmøde og 100-års jubilæum (med et års forsinkelse) i Svendborg. Medlemmerne får invitation tilsendt - årsmødet annonceres også på hjemmesiden www.kirkegaardskultur.dk.

6. – 8. september 2021

Årsmøde for FDK og DKL samt 100 års jubilæumsfest for FDK

FDK's jubilæumsfest er flyttet fra januar 2021 til september 2021, hvor der også afholdes det 'normale' årsmøde i samarbejde med DKL. Årsmødet og jubilæumsfesten finder sted på Hotel H. C. Andersen i Odense.

5. – 8. september 2021 – UDSAT TIL 2022

Studietur i forbindelse med Nordisk Kongres

I forbindelse med Nordisk Kongres i Tampere (Tammerfors) arrangerer FDK en to dages studietur til kirkegårde og krematorium i Helsinki og omegn. Pris inkl. flybillet til Helsinki, bus til Tampere og Nordisk Kongres er 14.000 kr.

8. – 10. september 2021 – UDSAT TIL 2022

Nordisk Kongres

I 2021 afholdes den Nordiske Kongres i Finlands tredje største by Tampere (Tammerfors). Kongressens tema er "Kirkegården som kulturarvsbærer og dens betydning for miljøet".

Transportere el – benzin – diesel
250 – 1200 kg lasteevne

Vacuumsuger flere modeller

NICODAN

Nicodan Teknik Aps Lysemosen 25, DK – 8600 Silkeborg
Tlf 8757 2055 www.nicodan.dk info@nicodan.dk

Professionel rod-, stød- og stubfræsning gennem 34 år

Hækfræsning
er et af vore mest efterspurgte fræseprodukter
når man skånsomt og effektivt vil fjerne rødderne
fra et vildvokset buskads eller en gammel hæk.

Hasselholm AB - Box 263 - SE-441 25 Alingsås
Tel. +46 (0)322-502 90 Fax +46 (0)322-551 80 -
www.hasselholm.se - info@hasselholm.se
Vort gratisnummer: 80 88 12 16

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:

Jens Zorn Thorsen, Vejle Kirker og Kirkegårde
E-mail: jzt@vejle-kirkegaarde.dk
Tlf: 29 41 86 91

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1, 9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler

Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.

Danske Krematoriers Landsforening

Sekretariat:

Viborgvej 10
7500 Holstebro
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dki.dk

Formand / Formand for teknisk udvalg:

Tom Olsen, Fælleskrematoriet i Ringsted
Tlf. 26 86 02 01
E-mail: tomo@km.dk

Næstformand:

Erik Bach, Aarhus Kirkegårde
Tlf.: 29 20 81 58
E-mail: eb@aarhus.dk

Kursusudvalg:

Erik Bach, Aarhus kirkegårde
Tlf. 89 40 27 60 – 29 20 81 58
E-mail eb@aarhus.dk

Tommy Christensen

Tlf. 20 41 61 86
E-mail: tchristensen@outlook.dk

Se mere på www.dki.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL – Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.150 stk.

Abonnement

Pris: 350,- kr. pr. år
(400,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)
Bestilling eller ændring af abonnement sendes til kontor@danskekirkegaarde.dk

Udgivelser og deadlines i 2020/2021

Nr. 5, oktober 2020	15. september 2020
Nr. 6, december 2020	15. november 2020
Nr. 1, februar 2021	15. januar 2021
Nr. 2, april 2021	20. marts 2021
Nr. 3, juni 2021	20. maj 2021
Nr. 4, august 2021	20. juli 2021

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.700,-
1/2 side	kr. 2.700,-
1/4 side, stående	kr. 1.700,-
1/4 side, liggende	kr. 1.700,-
1/8 side	kr. 1.200,-
Visitkort	kr. 1.000,-

Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat
Priserne er eks. moms.

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkjh.dk, tlf. 23 45 35 56

FRA REDAKTIONEN

Kommunikation kan være en vanskelig øvelse

Den 11. marts lukkede Coronakrisen Danmark ned og den almindelige hverdag forsvandt med et knips. Alt blev forandret og hele samfundet blev taget på sengen, ingen havde set en så drastisk ændring af den daglige trummerum komme.

I folkekirkelig regi fik kommunikationsfolkene sved på panden, for hvordan skulle man gribe det an. Udover kommunikation, har de typisk også ansvar i forhold til de sociale medier og hjemmesider m.m., som nu blev den altdominerende kontaktflade til befolkning og brugere, da man jo ikke kunne mødes rent fysisk med disse på forsvarlig vis. Kommunikationsansatte i folkekirken, lige fra kirkeministerium, stifter, provstier, ja helt ned på sogneniveau, stod med en kæmpe stor udfordring idet de skulle tolke signalerne fra sundhedsmyndigheder og ud fra disse levere duelige redskaber til brug for menighedsråd, præster og de mange øvrige ansatte. En nærmest umulig udfordring, idet der manglede en overordnet og gennemtænkt beredskabsplan til noget så voldsomt og omsiggribende som denne Coronavirus.

Man var altså ikke klar til at klare et problem af denne størrelse, og det var ikke kun folkekirken, men stort set alle instanser i samfundet. Man fik travlt og kirkeministeriet blev nærmest forvandlet til 10 ministerier, idet stifterne i mangel på information, følte sig presset og derfor handlede hurtigt og på eget initiativ. Dette gav naturligvis forskellighed i løsningsmodeller og en uensartet og hakkende opstart. Forskelligheden kunne spores til provstier og helt ud til den enkelte arbejdsplads. God service og høj grad af forståelse har og bør altid være varemærket for folkekirken som institution, ikke mindst kirkegårdene, som jo ofte er en instans man kontakter med følelserne udenpå tøjet, fordi man har mistet. Det kan ikke hjælpe nogen at man mødes af en lukket dør og en telefonsvarer der fortæller, at man på grund af omstændighederne ikke kan svare direkte på opkaldet, men kan forvente at blive ringet op i løbet af de næste 24 timer! Det dur ikke, det er en ommer!

Vi må tage ved lære af den kolbøtte samfundet oplever i denne Coronatid, og bruge det positivt, for hvis der er noget vi har lært, er det at vi slet ikke var klar til at takle en krise som den vi oplever lige nu.

Fornyelse med respekt for tradition siden 1982

JESSING

- Se flere produkter på www.jessing.eu

